

NI ZA
IZPOSOJO
NA DOM

GORENJSKA V BORBI ZA SVOBODO

GRADIVO JE NA POBUDO OKRAJNEGA ODBORA ZVEZE BORCEV ZBRAL POKRAJINSKI MUZEJ NOB HRANI

M U Z E J R E V O L U C I J E V H R A N J U

G O R E N J S K A
V B O R B I
Z A S V O B O D O

H R A N J , M A J A 1 9 6 1

G

G 3687/4

D 16.037/1963

UREDNIŠKI ODBOR:

Franc KONOBEJ (predsednik)

Ivan BERTONCELJ

Milan ZAKELJ

Smilja GOSTIŠA

Dušan BAVDEK

Joža VARL

ODGOVORNI UREDNIK:

Vera JERŠEK

KOREKTOR:

Marijan FURLAN

ZALOŽIL:

Muzej revolucije v Kranju

U V O D N A B E S E D A

S četrto številko zbornika »Gorenjska v borbi za svobodo« nadaljujemo izdajanje glasila Muzeja revolucije v Kranju. Doslej so izšle tri številke zbornika. Prva (marca 1959) vsebuje življenjepis narodnega heroja Staneta Žagarja, začetek ljudske vstaje na Gorenjskem in prve partizanske enote. V drugi številki (marca 1960) sta življenjepisa narodnih herojev Jožeta Gregorčiča in Lojzeta Kebeta z nekaterimi sestavki iz njunega življenja in kratek oris nastanka in razvoja Prešernove brigade. Tretja številka (decembra 1960) prinaša življenjepis narodnih herojev Matije Verdnika-Tomaža in Terezije Dragar-Rezke z nekaterimi sestavki iz njunega življenja in opis borbe za osvoboditev begunjskih zapornikov 4. maja 1945, ki sta ga podala Janko Prezelj-Stane in Katarina Šenk-Tetka.

Zbornik »Gorenjska v borbi za svobodo« je doslej izhajal kot ciklostirana brošura, s četrto številko pa smo se namenili preiti na tisk. Namenjen je predvsem srednješolskim profesorjem in dijakom kot pripomoček za poučevanje zgodovine NOB na Gorenjskem. Pričujoča številka je posvečena 20. obletnici revolucije in obravnava poleg življenjepisov narodnih herojev Jakoba Bernarda in Andreja Žvana predvsem dogodke iz 1941. leta. V letošnjem letu nameravamo izdati še dve številki zbornika, ki bosta prav tako posvečeni dvajsetletnici vstaje.

Narodni heroj Jakob Bernard-Jaka

NARODNI HEROJ JAKOB BERNARD-JAKA

Rojen je bil 21. julija 1909 na Koritnem pri Bledu. Izšel je iz številne kmečke družine. Dovršil je štiri razrede gimnazije, nato pa odšel na gradbeni oddelek Srednje tehniške šole v Ljubljani. Kot gradbeni tehnik se je vrnil na Bled, kjer je delal pri raznih gradbenih podjetjih. V zadnjih letih pred okupacijo je bil samostojen gradbeni podjetnik na Bledu.

Že v stari Jugoslaviji je bil znan kot narodno zaveden človek. Kot študent se politično ni posebno udejstvoval. Obsojal je takratne profašistične režime, s čimer si je pridobil naklonjenost vseh zavednih Slovencev.

Takoj po napadu Nemcev na Jugoslavijo se je uprl okupatorju. Povezal se je z organizatorji narodnoosvobodilnega gibanja na Jesenicah in aktivno deloval pri pripravah za ljudsko vstajo, predvsem na področju Bleda, Ribnega, Koritnega in bližnje okolice. Organiziral je trojke, ki so zbirale orožje in opremo za prve partizane, ki so se pred nemškim nasiljem že začeli umikati v gozdove. Pridobival je ljudi za narodnoosvobodilno gibanje. Ko je zaslutil, da ga namerava Gestapo aretirati, se je junija 1941 umaknil v

Življenjepis

ilegalo, prav v času, ko so Nemci začeli seliti z Bleda nacionalno zavedne ljudi. Okoli sebe je zbral skupino sodelavcev — primorskih emigrantov in drugih in se konec junija 1941 povezal s skupino partizanov, ki je prišla na področje Jelovice nad Kupljenikom v Jelovško četo. Devetindvajsetega junija 1941 je Jaka postal komandir Jelovške čete oziroma čete »Ilije Gregoriča«, kot so jo tudi imenovali.

Kmalu je zaslovel zaradi svojega poguma in borbenosti. Kot bivši jugoslovanski rezervni oficir je imel primerno vojaško znanje, ki ga je spretno povezoval s partizansko taktiko. Tovariše je učil, kako je treba spretno postavljati zasede, zasledovati sovražnika, graditi preproste utrdbe, kako je treba organizirati partizanske akcije. Vsaka akcija, ki se je je lotil, bodisi še tako drzna, mu je prav zaradi tega uspela. Že julija je na pobudo Matije Verdnika, predstavnika SKOJ za jeseniško okrožje in s pomočjo Oskarja Pogačnika organiziral blejske aktiviste, posebno mladince, ki so izvedli veliko napisno in trosilno akcijo na Bledu in okolici. Vse ograje in zidovi so bili popisani z raznimi antifašističnimi gesli, s srpi in kladivi in pozivi na oboroženo vstajo proti okupatorju in izdajalcem, po cestah so bili raztreseni letaki borbene vsebine, vsem takratnim petokolonášem in nemčurjem z županom Paarom na čelu pa so bila poslana grozilna pisma, ki so jih opozarjala, da bodo partizani likvidirali vsakogar, kdor bo sodeloval z okupatorjem. V kopališču, kamor so se hodili kopat nemški gestapovci, so obesili slovensko zastavo. Protifašistična gesla so bila naperjena proti gestapovcem in nemški vojski ter proti okupatorju naše zemlje sploh. Akcija je zelo dvignila bojevito razpoloženje prebivalstva na Bledu, mu dajala poguma in upanja na osvoboditev izpod fašizma, v vrstah Gestapa in narodnih izdajalcev pa povzročila precejšen preplah.

Jeseni 1941 je bilo na Jelovici že več partizanov Jelovške čete. Jaka je z Oskarjem Pogačnikom večkrat šel v dolino, da bi za svojo četo priskrbel hrano. Nekoč je naletel na nemško patroljo štirinajstih policistov, toda z veliko prisebnostjo se mu je posrečilo, da je odvrnil sum od sebe in se srečno izmazal. Takrat še ni bila nanj razpisana nagrada, pa ga niso spoznali.

Skupaj s tovarišem Gregorčičem in drugimi tovariši iz političnega in vojaškega vodstva na Gorenjskem je veliko propagandno deloval, s čimer je dosegel veliko popularnost.

V začetku avgusta 1941 je z Gregorčičem in Žagarjem pripravljaj načrt za napad na Begunje, od koder so nameravali osvoboditi nad tri sto zapornikov. To bi bila ena prvih najpomembnejših akcij na Gorenjskem, toda do izvedbe tega načrta ni prišlo. Nemci so zvedeli za priprave, zastražili mostove in napadli partizanske enote, pri čemer so pod Storžičem in Dobrčo padle prve partizanske žrtve na tem območju. Kljub temu so bile priprave za to akcijo zelo pomembne, ker so razgibale veliko število prebivalstva. Tudi na terenu je imel velik vpliv. Terenski aktivisti so imeli toliko neomajnega zaupanja v njegove sposobnosti, da so bili pripravljani pod njegovim vodstvom izvesti vsako akcijo, ki jim jo je predlagal.

Tovariš Jaka Bernard se je udeležil vseh bojov, ki so jih gorenjski partizani imeli v letu 1941. V boju na Partizanskem vrhu 8. avgusta 1941 je pokazal velik pogum, požrtvovalnost in vojaško sposobnost. S svojim osebnim vzgledom je hrabil prve partizane in jim dajal mnogo zaupanja v lastne sile in lastno vrednost. Sam je vodil številne manjše akcije in zasede, katerih večina je bila uspešna. Njegova vojaška sposobnost se je uspešno povezovala z njegovim pogumom, odločnostjo in neizprosno v boju proti okupatorju in narodnim izdajalcem, kjer koli so se pojavljali.

V vseh akcijah, ki jih je vodil, je Jaka Bernard pokazal mnogo iniciativnosti, iznajdljivosti in nenavadne požrtvovalnosti.

Vodil je akcijo, v kateri je bila požgana žaga na Lancovem pri Radovljici in sta bila ubita dva Nemca, kar je bilo od 9. na 10. oktobra 1941.

Bil je v akciji, v kateri je bil ubit izdajalec in gestapovec Franc Svetina z Bleda.

Kot borec je nešteto krat padel v nemško zasedo, pa se je vedno drzno izmotal iz nevarnosti. Znanje nemškega jezika mu je dostikrat pomagalo, da se je izvil iz zadrege.

Nekoč je nameraval prespati v pastirski koči na Selški planini na Jelovici. Planšarica, ki ga je poznala, mu je odstopila kotiček v

koči in utrujen od naporne hoje je krepko zaspal. Zgodaj zjutraj pa se je pri koči pojavila skupina Nemcev in z divjim butanjem na vrata prebudila oba speča. Poizvedovali so za »banditi« in zahtevali, da jim pokaže pot. Jaka je kar mogoče neprizadeto zaprosil planšarico, da gre ona z njimi, ker se mora še obleči in obuti.

Ko so Nemci odhajali od koče, je začel Jaka misliti, kako bi pobegnili ali se skril. Nemci so pustili pred kočjo stražo, zato mu ni ostalo drugega, kot da je začel mrzlično iskati primerno skrivališče. Sredi koče je stalo štirioglato ognjišče, znotraj katerega je bila luknja za pepel, približno tako velika, kot je ona za drva pri kuhinjskem štedilniku. Pastirica, ki se je med tem tudi že vrnila, je naglo odmaknila tisto steno, ki se je odpirala, in Jaka je hitro zlezel v luknjo. Bila je silno tesna in moral se je močno zviti. Tu je prečepel celih trinajst ur, okrog pa so ga iskali Nemci. Zadeva jim je postala sumljiva in po vsej sili so hoteli zvedeti, kje je. Prebrskali so vso kočjo, vendar zaman. Končno so odšli in odpeljali tudi planšarico s seboj. Jaka se je mukoma izlekel iz luknje. Težko se je odplazil k več sto metrov oddaljeni sosednji koči, kjer so mu zavreli mleka, da se je za silo okrepcal. Nato se je vrnil v svojo enoto.

11. novembra 1941 je organiziral veliko prehranjevalno akcijo. Tisto leto je že oktobra zapadel sneg in obetala se je huda zima. Treba se je bilo dobro pripraviti. Z ostalimi poveljniki je razmišljal, kako bi preskrbel dovolj živil, predvsem moke in masti. V Zapužah pri Radovljici so rekvirirali dva kamiona, nanju so naložili 56 vreč moke in jo s kamioni zapeljali kar po glavni cesti skozi Kranj in zavili proti Nemiljam. Na poti so v Dupljah naložili še precej masti. S to drzno akcijo se je Cankarjev bataljon dobro oskrbel za vso zimo, ker je bilo vodstvo že orientirano na dolgotrajnejše bojevanje. Kot rezervni oficir bivše jugoslovanske vojske je bil Jaka strokovni svetovalec v štabu Cankarjevega bataljona. Veljal je za dobrega strokovnjaka in komandirja čete, zato je bil običajno navzoč pri vseh posvetovanjih o akcijah. Vsako predvideno akcijo je Jaka Bernard dobro premislil in na zemljevidu natančno načrtoval. Praksa je pokazala, da so bili vsi njegovi predlogi in načrti za akcije

pravilni in dovršeno organizirani. Štab Cankarjevega bataljona je znal ceniti njegovo izkušnost in vojaško sposobnost, zato ni organiziral nobene večje akcije brez njegovega sodelovanja.

19. novembra 1941 je s skupino prostovoljcev napadel postojanko nemških telefonistov na Češnjici pri Železnikih. V tej bitki so Nemci izgubili komandanta postojanke.

12. decembra 1941 je sodeloval v pomembnem napadu na večjo nemško policijsko patruljo, ki se je pomikala proti Rovtam. Od 52 policistov je tu padlo 46. Zaplenili so 3 strojnice, tri brzostrelke, 35 pušk in drugo orožje in municijo.

Odlikoval se je v napadu na Črni vrh v Poljanski dolini, kjer je bil en Nemec ubit, eden pa ranjen.

Tovariš Jaka Bernard je zelo zaslužen za organizacijo decembrske vstaje v Poljanski dolini 1941. leta, Skupaj z Žagarjem in Gregorčičem je pošiljal patrulje po 4 do 5 mož, ki so v vsaki vasi zbirale skupine prostovoljcev, pripravljene na poziv. Znal je prepričljivo navduševati borce in kazati perspektive narodnoosvobodilnega boja. Vedno bolj je postajal priljubljen kot odličen komandir čete takratnega Cankarjevega bataljona. Sodeloval je v vseh pripravah za veliko bitko v Dražgošah in po tej bitki prevzel vodstvo skupine loških partizanov. Bil je znan po vsej Gorenjski, kot izredno pogumen in dober organizator, obenem pa brezobziren do izdajalcev in sovražnikov.

Kakor pa je bil med ljudmi zelo priljubljen, je bil pri Nemcih zelo osovražen. Po vsej sili so ga poskušali zajeti, razpisali so nanj celo visoko nagrado 50.000.— RM.

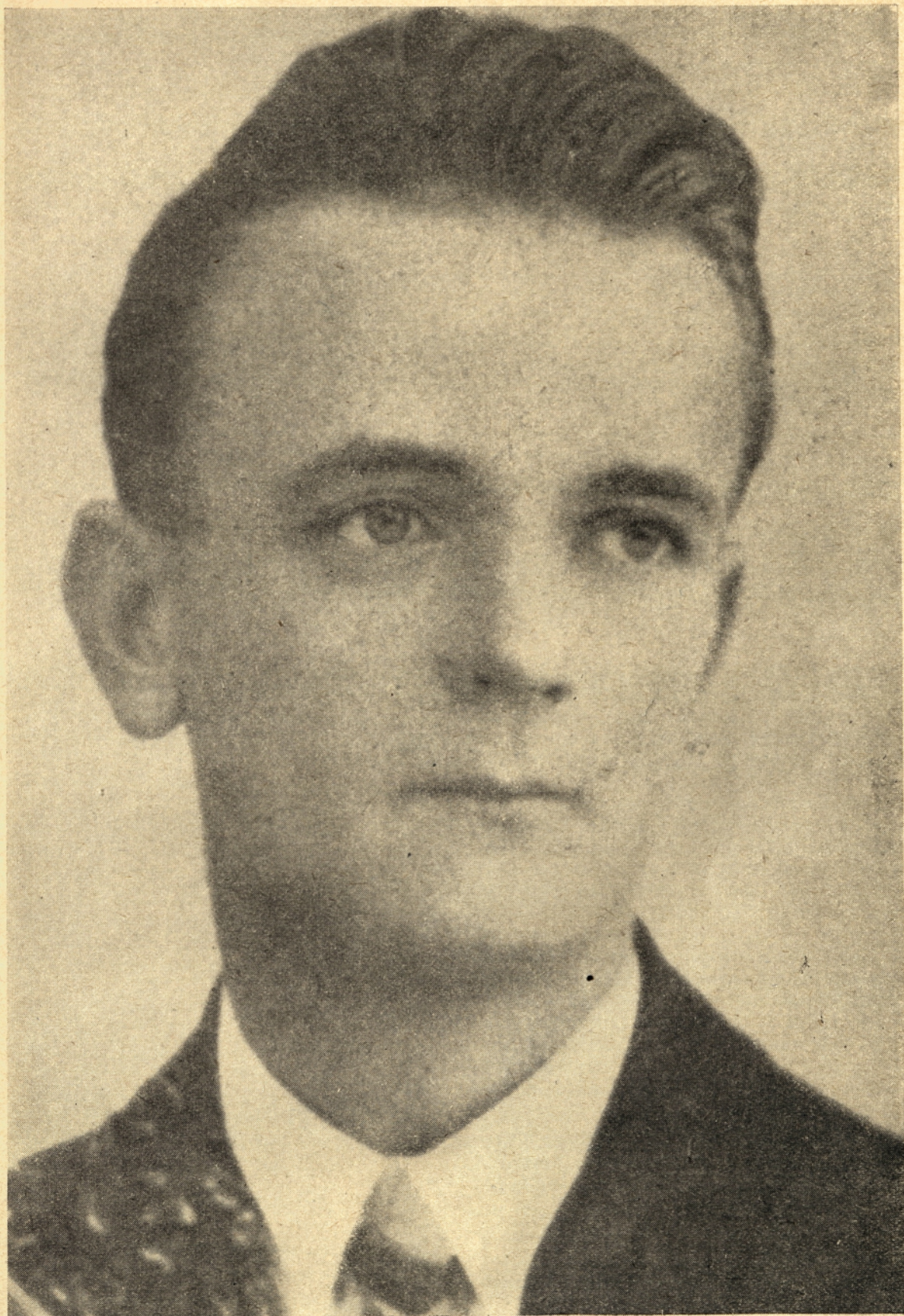
Jaka Bernard je partizanal do 16. februarja 1942, ko je z zadnjim junaškim dejanjem potrdil slavo neustrašenega borca.

V začetku februarja se je z intendantom čete Tonetom Demšarjem iz Škofje Loke mudil v Stirpniku pri Oblaku nad Selcami. Bila je huda zima in vsepovsod visok sneg. Nemci so zvedeli, da so v tisti hiši partizani in so jo obkolili. Jaka in Tone sta planila iz hiše in se hotela prebiti. Nemci so začeli divje streljati in ubili Demšarja, Jaka pa ranili. Kljub temu se je pognal naprej in prebil iz obroča. Toda Nemci so mu bili za petami in ga vsekakor hoteli ujeti živega.

Mukoma se je prebijal skozi visok sneg, ki mu je segal do prsi in više, vendar je razumel, da mu ni več rešitve. Nemci so ga popolnoma obkolili. Živ pa jim ni hotel priti v roke. Preden so prišli do njega, se je sam ustrelil. Nemci so po vsej Gorenjski razglasili to svojo »veliko zmago«, češ, da je »Hauptbandit« mrtev. Toda ostali so drugi in kmalu so lahko čutili, da je na Bernardovo mesto stopilo mnogo novih junaških borcev. Voditelji gorenjskih partizanov, Stane Žagar, Jože Gregorčič, Lojze Kebe in ostali so šele čez nekaj dni zvedeli za Jakovo smrt. Partizani in tudi drugi ljudje, ki so ga poznali, kar verjeti niso mogli, da ga res ni več. Ni še bil član Komunistične partije, toda imel je odlične lastnosti, da bi postal eden najboljših, kot je takrat rekel Žagar. Z njim je padel izvrsten komandant in borec. Ljubezen do zaslužjenega ljudstva ga je uvrstila med najvidnejše gorenjske partizane.

Za svojo veliko požrtvovalnost in zasluge v narodnoosvobodilnem boju proti okupatorju in izdajalcem je bil tovariš Jaka Bernard proglašen za narodnega heroja 29. novembra 1953. leta.

Viri: Ivan Jan-Srečko, Franc Konobelj-Slovenko, Ivan Zupan-Nestor.

Narodni heroj Andrej Žvan-Boris

NARODNI HEROJ ANDREJ ŽVAN - BORIS

Rodil se je 21. novembra 1915 v Spodnjih Gorjah pri Bledu v delavski družini. Oče je bil sezonski gozdni delavec. S svojim bornim zaslužkom je le težko preživel osemčlansko družino. Že v mladosti je Andrej pomagal očetu pri delu v gozdu na Pokljuki ali Mežaklji in tako kmalu spoznal težave in stiske delovnega človeka v času med obema vojnama. Dasiravno še mladenič, je vendar prišel do prepričanja, da v takratni družbi nekaj ni v redu, da delavec za svoje delo ne prejema tistega plačila, ki mu po vsej pravici gre. Kmalu je spoznal, kdo je njegov razredni sovražnik in kje je njegovo mesto v boju z njim. Spoznal je, da delavec brez močne politične organizacije ne bo kos raznim intrigam tedanjih oblastnikov, ki so dušili vsako delavsko gibanje, če je bilo potrebno, tudi z orožjem.

Zaposlil se je leta 1937 v Železarni na Jesenicah kot delavec — težak, pozneje pa je postal elektrovarilec. Začel se je udeleževati v naprednem delavskem gibanju. Z osemnajstimi leti se je vključil v delavsko kulturno društvo »Svoboda«, pozneje »Vzajemnost«, v Spodnjih Gorjah kot odbornik. Bil je tudi aktivni član godbe Prostovoljnega gasilskega društva v Zgornjih Gorjah, kjer se je kulturno udeleževal in skupaj s svojimi tovariši — napredno mislečimi delavci — preživel veliko prijetnih debatnih večerov.

Življenjepis

Tudi vsa ostala družina Žvanovih, predvsem njegovi bratje, je bila že v času stare Jugoslavije napredno usmerjena.

Ob napadu Nemcev na Jugoslavijo so začeli Boris in njegovi bratje aktivno sodelovati z narodnoosvobodilnim gibanjem. Veliko je vplivala nanj in na njegove brate znana komunistka Marija Žumer iz Spodnjih Gorij. V pogovorih z njo je Boris spoznal, da se bližajo veliki dogodki, da se bliža čas, ko bo delavec v orožjem v roki izvedel revolucijo svojega naroda in, če bo treba, žrtvoval tudi svoje življenje za ta veliki cilj.

Bil je med prvimi, ki so se odzvali klicu Partije, ko je pozvala vse napredne Slovence na oborožen upor proti okupatorju in njihovim pomagačem — domačim izdajalcem.

Že okoli 1. avgusta 1941 je skupaj s svojima bratoma Janezom in Lojzetom odšel v partizane. Stopil je v partizansko skupino, ki se je tedaj zbrala na Pokljuki in ki jo je vodil Jože Finžgar, stari borec za delavske pravice. Imela je težko delo. Borci so začeli prigovarjati ljudem, naj sabotirajo vse gospodarske in politične ukrepe okupatorja. Udeležil se je vseh akcij, ki jih je izvedla Cankarjeva četa, in se že v začetku izkazal kot zelo pogumen in borben borec. Kmalu je postal vodnik voda.

V decembru 1941 je prevzel vodstvo Prešernove čete.

Pogumen in zgleden borec, v borbi iznajdljiv in drzen, je bil pri borcih zelo priljubljen in spoštovan. Toda ne samo med borci, tudi med civilnim prebivalstvom je tovariš Andrej, s partizanskim imenom Boris, zaslovel po vsej Gorenjski kot pogumen in pravičen borec za svobodo svojega ljudstva. Neusmiljen je bil do vseh odpadnikov in izdajalcev slovenskega naroda. Že v začetku narodnoosvobodilnega boja je sam likvidiral več petokolonašev. Udeležil se je vseh bojev na ozemlju Mežaklje, Pokljuke in pod Stolom v času do sredine 1943. leta. V vseh teh bojih se je odlikoval kot pogumen in drzen borec, postal je strah in trepet okupatorja in domačih izdajalcev.

Pozimi 1941 — 1942 se je Prešernova četa težko bojevala na Pokljuki. Ob koncu januarja 1942 se je Boris nenadoma znašel sam v globokem snegu, obkoljen od Nemcev. Z vseh strani so začeli pritiskati nanj. Oborožen

je bil z lahkim mitraljezom, ki pa zaradi hudega mraza ni deloval. Iz skalnatega zaklona je opazoval bližajoče se Nemce, ki so počasi napredovali. Zažgal je zemljevid, fotografije in vse, kar je imel pri sebi papirnatega, in na kratko trajajočem plamenu ogrel mitraljez. Z rafali je za nekaj časa odbil sovražnika. Do večera je ostal v zaklonišču, ko pa so Nemci začeli znova jurišati, je zaklonišče zapustil in začel boj z globokim snegom.

Okoli 500 metrov daleč od mesta boja je slišal divje vpitje Nemcev, ki so našli prazno zaklonišče. Končno se mu je po daljšem mučnem napredovanju po dva do tri metre globokem snegu posrečilo prebiti se skozi nemški obroč.

19. marca 1942 je Boris s svojima dvema tovarišema napadel nemški avtomobil na križišču cest Mežaklja—Jesenice v bližini Poljan.

Ob tej priložnosti sta bila ubita državni komisar za izseljevanje (Reichskommissar für Umsiedlung) in njegov spremljevalec. Čeprav je bil napad ob belem dnevu in v neposredni bližini žandamerijske postaje, je uspel. Ljudje so drzno akcijo pozdravili in mnogo govorili o junaškem dejanju Borisa in njegovih tovarišev - partizanov.

Poleti 1942. leta je Boris zasledil na Mežaklji nekega starejšega moškega, ki se mu je zdel sumljiv. Pohajal je po gozdu, kot da bi nabiral gobe, v resnici pa si je ogledoval partizanske sledove. Boris se je preoblekel v uniformo gestapovca in ogovoril osumljenca. Vprašal ga je, ali je videl partizane in zakaj jih ne pride prijaviti na Gestapo na Bled. Iz pogovora je Boris spoznal, da ima pred seboj nevarnega izdajalca in ovaduha. Zvedel je, da so ga Nemci že večkrat poslali iskat partizanske sledove in da je že večkrat dobil nagrade za razna izdajstva. Odvedel ga je v partizansko taborišče, kjer so ga obsodili na smrt in ustrelili. Junija 1942 je Boris prišel s svojo četo — za skupno akcijo z ostalima četama Cankarjevega bataljona — pod Stol. 29. junija 1942 so zažgali železniški most v Mostah pri Žirovnici in za dvajset dni onesposobili progo. Več desetih transportov je šlo manj na fronto in več sto vagonov hrane je šlo manj iz Slovenije. Nemci so bili besni in ker se niso mogli drugače maščevati, so pripeljali na kraj razdejanja talce in jih postrelili.

Isto poletje so borci Cankarjevega bataljona večkrat odvili tračnice na progi Jesenice—Blejska Dobrava in iztirili vlake.

Udeležil se je tudi napada na nemško patroljo na Voklem na Pokljuki, kateri je uspel. Patrolja Nemcev, med katerimi je bil komandir postojanke, je bila uničena.

Nato je Boris s tovariši napadel in likvidiral nemško patroljo v Radovni, v kateri je bil tudi bivši jugoslovanski žandar Prijatelj, ki je bil v nemški službi in je stalno ovajal pristaše narodnoosvobodilnega gibanja. Napad je civilno prebivalstvo Gorij pozdravilo.

Okupator je mislil, da je z neprestanimi večmesečnimi hajkami uničil Cankarjev bataljon pod Stolom 1942. leta. Toda spet so se pojavili na mnogih krajih, izvedli drzno akcijo, potem pa se bliskovito umaknili.

Vendar se je vse to zdelo Borisu še premalo. Nekaj dni je neprestano tuhtal, se pogovarjal z obveščevalci in posvetoval s štabom, potem pa se odločil. Kot komandant Gorenjskega odreda, za katerega je bil imenovan zaradi vojaških vrlin, ki jih je pokazal kot komandir čete po smrti Polda Stražišarja junija 1942, je obe četi pod Stolom odpeljal v Žirovnico. 13. septembra 1942 je Cankarjev bataljon spretno vdrl v Žirovnico, neopazno obkolil postajo, medtem ko je del bataljona izpraznil trgovino. Dobro zasnovan načrt je omogočil, da je bataljon železniško postajo zasedel in poslopje zažgal. Nemci so sicer streljali, toda spretno postavljene skupine partizanov so jih kmalu prisilile, da so utihnili. Ko so postajo zajeli plameni, se je bataljon brez izgub umaknil.

Kmalu potem je Borisa začel mučiti hud revmatizem. Za nekaj časa je moral zapustiti odred in je prevzel politično delo na terenu Gorje—Bled. Brž ko se je malo pozdravil, se je zopet vrnil v borbena enota.

Ob koncu 1944. leta je postal namestnik komandanta gorenjskega vojnega področja. Ta se je takrat zadrževal na področju Selške doline.

Tovariš Andrej Žvan ni bil samo pogumen borec, ampak tudi dober politični delavec. Bil je pošten in vedno pravičen, kar je zahteval od vseh svojih borcev. Prepričevalno je znal kazati našim delovnim ljudem, kakor tudi kmečkemu prebivalstvu perspektive narodnoosvobodilnega boja. Le-ti so ga močno ce-

nili in ga podpirali, kjer koli se je zadrževal. Veliko popularnost je užival predvsem v okolici Bleda, Gorij in Bohinja. Kadarkoli je bila v bližini teh krajev kakšna drzna akcija, so jo ljudje pripisovali njemu. Često je bilo slišati, kako so govorili:

»Tu je bil pa že gotovo Boris zraven!«

Ob raznih prehranjevalnih akcijah (kot namestnik komandanta gorenjskega vojnega področja) je bil zelo občutljiv prav pri zaščiti malega delovnega človeka, h kateremu je tudi sam sodil.

Spomladi 1945 je bil z večjim številom borcev iz gorenjskega vojnega področja v prehranjevalni akciji v belogardistični postojanki v Danjah pri Sorici. Med borci je bilo tudi nekaj ukrajinskih Rusov, ki so bili zajeti kot nemški vojaki in so bili vključeni v gorenjsko vojno področje. Boris je ukazal, da se ne sme odvezmati hrane revnim družinam. V neki hiši so naleteli na ubogo starko, ki jih je napotila k nekemu bogatemu kmetu. Partizani so se oskrbeli pri kmetu s krompirjem, žitom in živino. Izkazalo se je celo, da se tam še niso nikoli oskrbeli s prehrano in je bilo obilo zaloge. Medtem so omenjeni Rusi odvzeli starki, ki je pokazala partizanom bogatega kmeta, njeno mleko in smetano in se začeli gostiti. Boris je pri pregledu zalog po hišah in odrejanju količine rekviriranih živil naletel na Ruse. Poklical jih je ven in jih hotel na mestu ustreliti, ker so tako grobo kršili njegov ukaz. Na prigovarjanje drugih tovarišev jim je odpustil kazen.

Opisani primer iz Borisovega življenja nam kaže njegovo poštenost in pravičnost, ki je pri prebivalcih vedno zbudjala globoko spoštovanje.

Brezobziren je bil do vseh tistih, ki so hrano v teh težkih časih prikrivali in je niso hoteli dati partizanski vojski. V takih primerih je sklical vaše sestanke, na katerih je javno obsodil postopke teh ljudi ter jih prikazal kot izdajalce NOV in s tem tudi lastnega naroda.

Bil je vodilni partizanski funkcionar in je v letih 1944—1945 zelo uspešno mobiliziral nove borce na Gorenjskem in jih pošiljal v brigade IX. korpusa. Spomladi 1945. leta sta bila Kosovelova brigada in partizani gorenjskega vojnega področja v bivših italijanskih kasarnah na Poreznu. V tem času so Nemci pripravili zadnjo večjo ofenzivo z namenom,

da uničijo partizansko vojsko skupaj z narodnimi izdajalci. Tovariš Boris je vodil večjo skupino na novo mobiliziranih borcev na Primorsko, med katerimi je bilo preko 200 neoboroženih. Ko so se pripravljali Nemci za ofenzivo, je bil s svojo skupino na Poreznu. S slabo oboroženo patruljo, ki jih je spremljala, se je skušal z neoboroženimi tovariši prebiti iz nemškega obročja na Poreznu. Kljub temu, da se je junaško boril, je skupaj s svojimi tovariši podlegel mnogo močnejšemu sovražniku 24. marca 1945.

O Borisu, njegovih drznih dejanjih in junaški smrti še danes često govore borci, ki so ga poznali, kakor tudi ljudje na terenu. Za svoje veliko delo, ki ga je opravil v narodnoosvobodilni vojni, je bil Boris junija 1944 kot udeleženec NOV od 1941. leta odlikovan z Redom hrabrosti in dobil Spomenico 1941.

Tudi dva Borisova brata sta žrtvovala svoji življenji za narodovo osvoboditev. Lojze Žvan je padel že 8. avgusta 1941 na Partizanskem vrhu na Jelovici, Jože pa 24. decembra 1942 v Jelah pod Pokljuko. Od vseh štirih bratov Žvanovih, ki so se med prvimi udeležili NOV, je ostal živ edino brat Janez.

Borisovega očeta so bili skupaj z dvema sestrama izselili junija 1942 v Essen, kjer je umrl 1943. leta, Borisovi sestri pa sta se vrnili.

29. novembra 1953 je bil Boris odlikovan z Redom narodnega heroja.

Viri: Janez Žvan-Dravski, Franc Konobelj-Slovenko, Ivan Jan-Srečko.

IZ SPOMINOV NA INTERNACIJO V MEDJUREČJU

Justin Ažman

Ves čas obstoja kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev, ki se je pozneje preimenovala v kraljevino Jugoslavijo, od leta 1918 do razpada bivše jugoslovanske vojske, pomeni čas boja delavskega razreda za socialne in politične pravice in boja zatiranih narodov za narodnostne pravice. Vsa ta gibanja je vladajoči razred tlačil z različnimi hišnimi preiskavami, zasliševanji, pretepanjem, zapori in celo ubijanjem, kar vse se je še posebno uveljavilo z obznano, prepovedjo Komunistične stranke Jugoslavije in Zakonom o zaščiti države iz leta 1921. S tem se je začel režim nasilstev proti delavskemu razredu in njegovi komunistični stranki, ki je takrat postala ilegalna. Od zaporov, kamor so zapirali komuniste, je bila najbolj proslula beograjska Glavnjača, ki ji sledijo zapori v Sremski Mitrovici, Lepoglavi in drugod. Vsi zapori nam govorijo ne samo o nezaslišnem trpljenju, ampak tudi o junaštvu, neuklonljivi zavesti zapornikov, med katerimi se je posebno odlikoval Josip Broz-Tito, o čemer pričajo ohranjeni dokumenti. Zapori pa so pomenili tudi politične šole, saj so se v njih vzgajali in učili najboljši partijski kadri. Moša Pijade in Rodoljub Čolaković sta v zaporih leta 1933

prevedla Marxov Kapital. Zapori so za vzgojo komunistov pomenili toliko, da so jih po pravici imenovali komunistične univerze.

Vendar pa vse nasilje ni moglo zatreti komunizma, ki se je širil vse bolj in bolj. Zato je oblast skušala vpeljati nekaj, kar je bilo takrat že v navadi v nacistični Nemčiji, namreč taborišča. Takšno koncentracijsko taborišče je bilo v Bileci, od koder izvira Apihova Bilečanka. Januarja 1941 je bilo ustanovljeno tudi taborišče v bližini Ivanjice v Medjurečju. Za to taborišče je bilo značilno, da zapornikov, komunistov in makedonskih nacionalistov, niso privedli s policijsko silo, ampak z vojaškimi pozivi, kot da so poklicani na orožne vaje. Dejansko so imeli ti vpoklici z vojaščino nekaj skupnega, vendar je bila bistvena razlika v tem, da pozivi niso bili izdani na temelju vojaških registrov, ampak iz spisikov sumljivih oseb, ki so jih kot »strogo zaupno« vodila vojna okrožja in vojni odseki takratnih okrajnih načelstev.

Januarja 1941 smo bili »vpoklicani« tudi trije osumljenci iz Kroke: Franc Gašperšič, Franc Mohorič in jaz.

23. januarja 1941 smo se na železniški postaji v Podnartu priključili transportu dvanajsetih jeseniških »vpoklicancev«. V Ljubljani nas je pričakala skoraj cela četa policije, namesto da bi nas, kot je bilo v navadi pri vojaških obveznikih, sprejeli vojaki. Tu se nas je zbralo okoli 160 osumljencev z Gorenjske in Ljubljane. Poleg delavcev so bili tu tudi akademiki, profesorji, tehniki, advokati in uradniki. Ljubljanske obveznike so spremljale žene in otroci. Ker so jokali, so jih policaji s pendreki gonili proč. Pri občinstvu, ki se je kljub kordonu policije zbralo okrog kolodvora, je tako ravnanje izzvalo splošno ogorčenje. Množica je začela vzklikati Sovjetski zvezi, vpila »Dol s fašizmom!« in z dvignjenimi pestmi pela Internacionalo.

Podobno je bilo tudi v Zagorju, Hrastniku in v Trbovljah, kjer so se nam pridružili še novi tovariši.

V Beograd smo se pripeljali drugi dan zjutraj. Proti večeru so nas naložili v živinske vagone in odpeljali proti Užiški Požegi. Končno so nas »iztovorili« v Ivanjici, od koder smo krenili peš v malo vasico, ki leži kakih devet kilometrov od Ivanjice med

dvema pritokoma Morave v Medjurečje. Tu se nas je zbralo okoli tisoč Slovencev, Bosancev in Makedoncev. Srbov in Hrvatov sem niso pošiljali.

Uradno so nas imenovali »delavski bataljon«, vendar smo vsako fizično delo, ki ni bilo v zvezi z vzdrževanjem reda in čistoče ter kurjave in prehrane, odklanjali.

Po prihodu smo se najprej začeli med seboj spoznavati. Vidnejši politični in kulturni delavci so sestavili načrt za politično in kulturno delo med prebivalci posameznih barak in v celem bataljonu. Med gorenjskimi interniranci nas je bilo trideset članov KPJ. Takoj po prihodu smo želeli stikov z drugimi komunisti. Tako je partijska organizacija začela takoj delovati. Med interniranci je zavladalo tovariško vzdušje in pravi bratski odnosi. Taborišče smo skušali spremeniti v šolo revolucije. V ta namen smo organizirali pestro družabno življenje, prirejali predavanja, ideološke in kulturno-prosvetne večere.

Močna in enotna organizacija nam je omogočila, da smo se uprli slehernemu nasilju, ki so ga hoteli izvajati nad nami. Tako nam je uspelo, da je potekalo naše delo skoraj nemoteno. Sam sem se posebno aktivno udeleževal v kulturno-prosvetnem delu in pripravljajl gradivo za kulturne prireditve. Prvi program smo izvajali vsak večer, drugi, širši pa enkrat tedensko, največkrat ob nedeljah, ko smo na prireditve povabili tudi okoliške kmete. Moram reči, da je bilo kulturno in politično življenje v tukajšnjih barakah zelo razgibano. Predavanja, diskusije, petje, kupleti itd., so se vrstili dan za dnem, večer za večerom.

9. II. 1941 smo pri večernih »radijskih poročilih« zvedeli, da je naš tovariš Miško Kranjec prejel od Mestne občine ljubljanske nagrado za svoje književno delo. Takoj smo zbrali deputacijo dveh Makedoncev in dveh Slovencev, da mu čestita. V baraki, kjer je prebival, smo zvedeli, da v sosednji baraki vodi diskusijo o položaju viničarjev iz Haloz in Slovenskih goric. Izročili so mu umetno brušen steklen pepelnik, izdelek našega tovariša steklarja Jožeta Straška.

Nekaj dni pozneje smo tudi iz časopisnih izrezkov zvedeli, da je ljubljanska občina sklenila ob obletnici Finžgarja izročiti literarne nagrade in odlikovanja razen Mišku

Skupina internirancev v Medjurečju pri Ivanjici

Kranjcu za Povest o dobrih ljudeh, tudi Jušu Kozaku za Maske, Prežihovemu Vorancu za Doberdob, Janezu Jalnu za Previse in Severinu Šaliju za Slap tišine. Ta dogodek je bilo treba razglasiti po vsem taborišču. Istega dne sem našel Kranjca v eni barak, kjer je predaval Bosancem o slovenski literaturi. Preden so začeli z debato, sem se oglasil k besedi in s primernim komentarjem sporočil prisotnim novico o nagradi pisatelja Miška Kranjca. Povedal sem jim, da je pisatelj star šele 33 let, naštel knjige, ki jih je že napisal in katera je bila nagrajena, jih seznanil s tematiko, ki jo obravnava v svojih povestih in podobno. Vsi smo bili veseli njegovega uspeha, kajti s tem je bilo dokazano, da je proletarska literatura začela pridobivati na ugledu.

Čeprav smo bili taboriščniki pripadniki treh različnih narodnosti, smo se odlično razumeli. To nam je pomagalo prebroditi težave taboriščnega življenja in poskuse zatiranja vsake napredne misli s strani reakcionarne taboriščne komande. Izkoristili smo edino priložnost, kjer smo lahko svobodneje dihali, to so bile naše kulturne prireditve.

Izvajali so jih vsi trije zastopani narodi. Na vsaki prireditvi je bila redna točka programa t. i. »Agencija Bodice«, v kateri smo pesniško obdelali takratne politične dogodke in življenje v taborišču.

Sprva jih je sestavljal Jože Babič (sedaj ravnatelj in režiser v Slovenskem gledališču v Trstu), pozneje pa sem to nalogo prevzel sam.

Poslušalcem jih je posredoval v raznih napevih Babič. Na prireditvah smo tudi peli razne slovenske, makedonske in bosanske pesmi, pripravljali in naštudirali dramske

prizore, vodili kulturne pogovore in se vsestransko izobraževali.

Navezali smo prijateljske odnose z okoliškimi prebivalci in jih skušali pritegniti k našemu delu. Kmetje so radi hodili na naše prireditve, kjer so zvedeli marsikaj novega in poučnega. Čeprav so nas v začetku gledali z nezaupanjem, so kmalu spoznali, da jim bomo lahko odgovorili na marsikatero vprašanje, ki jih je do tedaj mučilo.

To je bil uspeh partijske organizacije, kajti le ob njeni pomoči nam je uspelo priboriti si izhod iz taborišča in urediti tudi druge odnose s taboriščno komando.

Ob koncu lahko rečem, da oblast, ki nas je poslala v Medjurečje, ni dosegla svojega namena. Namesto, da bi nas odvrnila od naprednega, protifašističnega delovanja, zaradi česar nas je poslala v to taborišče, je dosegla ravno nasprotno. Tu smo se spoznali s tovariši bratskih narodov, se pomenili o skupnih težavah in ciljih in sklenili, da se bomo po vrnitvi 27. marca 1941 z novim elanom in z novimi skušnjami ponovno vključili v vrste najnaprednejših borcev za blaginjo človeštva proti fašističnemu nasilju.

27. MAREC 1941 - »RAJE VOJNO RAKOR PART«

Miha Klinar

Od leta 1934 dalje se je preusmerila zunanja politika vrhov jugoslovanske buržoazije od naslanjanja na zahodne imperialistične države na čedalje tesnejše sodelovanje in naslonitev na fašistično Italijo in nacistično Nemčijo. Že za Jevtićeve vlade je bil ustanovljen jugoslovansko-nemški gospodarski odbor. Stojadinovićeve vlada, ki je prišla na oblast leta 1935, je sodelovanje s fašističnima državama še poglobila, kar ni nič čudnega, če vemo, da je prišel zastopnik velekapitala in poznejši šef profašistične jugoslovanske radikalne zajednice na krmilo države ob vplivu zunanje-političnih činiteljev iz Rima in Berlina, s katerimi je bil tesno povezan. Razumljivo je, da pod takim političnim vodstvom ni prišlo v notranji politiki do demokratizacije javnega življenja, ampak do čedalje večjega stremljenja vladajočega režima po fašizaciji Jugoslavije pod vplivi in po vzgledih italijanskega in nemškega fašizma. Stojadinović sam je očitvidno želel, da bi postal jugoslovanski »duce« ali »führer«. Ker je čutil, da v jugoslovanskih narodih nima za za svoje ambicije potrebne opore, je iskal direktnega prijateljstva v nacističnih in fašističnih veljakah, ki so prihajali v Beograd,

vse od predsednika nemške Državne banke dr. Schachta, von Neuratha, nemškega ministra za gospodarstvo dr. Funka do Reichsmarschala Göringa ter italijanskega zunanjega ministra grofa Ciana. Ker se je z njihovo pomočjo hotel dvigniti do jugoslovanskega fašističnega vodje, je na široko odprl vrata nemškemu in italijanskemu fašističnemu kapitalu. Tako so Nemci že na drugi seji Jugoslovansko-nemškega gospodarskega odbora aprila 1936 skoro povsem izrinili druge tuje kapitalistične konkurente iz Jugoslavije in prišli do prve besede v jugoslovanskem gospodarstvu, ki so ga krojili po svoje v veliko škodo Jugoslavije. S tako politiko je Stojadinović izročil jugoslovansko gospodarstvo hitlerjencem in jim omogočil, da po mili volji ropajo Jugoslavijo, obenem pa praktično pretrgal vsa zaveznitva, ki jih je imela Jugoslavija z drugimi državami. Članice Male antante so na sinajski konferenci 31. avgusta 1937 ugotovile, da Male antante ni več prav zaradi Stojadinovićeve politike, ki je potiskal Jugoslavijo v Mussolinijevo in Hitlerjevo naročje. Jugoslovanska vlada je ostala brezbrizna do Hitlerjeve priključitve Avstrije k Nemčiji, s čimer je Hitler dobil v svoje klešče tudi Češkoslovaško, zasedel najprej Sudete, marca 1939 pa likvidiral češkoslovaško samostojnost.

Taka Stojadinovićeva politika pri jugoslovanskih narodih ni naletela na odobravanje. To so pokazale tudi volitve decembra 1938, na katerih je Stojadinović doživel poraz, kar je sprva vznemirilo njegove zunanje fašistične prijatelje, a so se takoj pomirili, ko je Stojadinovića zamenjal Cvetković in nadaljeval Stojadinovićevo prijateljsko politiko do fašističnih držav s še večjo prizadevnostjo kakor njegov predhodnik. Do delnih sprememb je prišlo le v notranji politiki, ko se je Cvetković začel pogajati s Hrvati, da bi nekako rešil pereče hrvaško vprašanje. Navezal je stike z Vladimirjem Mačkom, voditeljem Hrvatske seljačke stranke in nosilcem liste Združene opozicije na decembrskih volitvah 1938. Dne 24. avgusta 1939 je prišlo do sporazuma Cvetković - Maček, kar je upravičeno ogorčilo večino predstavnikov združene opozicije, ki so ga pred dobrimi osmimi meseci postavili na čelo svoje liste in ki jih je sedaj izdal. S tem sporazumom se je spremenila

nekoliko upravna ureditev predvojne Jugoslavije, ki jo je Živković razdelil v devet banovin. Iz Savske banovine in s priključki nekaterih drugih banovin je nastala Hrvatska banovina. Z njo pa seveda hrvatsko vprašanje ni bilo rešeno, saj je sporazum Cvetković - Maček pomenil samo sporazum med srbsko in hrvatsko buržoazijo, ne pa tudi rešitve hrvatskega nacionalnega vprašanja, ki je ostalo še nadalje nerešeno prav tako kakor slovensko, črnogorsko in makedonsko nacionalno vprašanje.

V Sloveniji sprememba režima ni prinesla nobenih sprememb. Na krmilu Dravske banovine je ostal ban dr. Marko Natlačen, ki ga je ustoličil na to mesto že Cvetkovićev predhodnik Stojadinović, ki je izpolnjeval hlapčevsko vsako politiko, ki mu je omogočala oblast in ki jo je izvajal s svojimi klerofašističnimi somišljeniki, med katerimi so bili na Gorenjskem poznejši okupatorjevi sodelavci in narodni izdajalci dr. Albin Šmajd (v takratnem radovljiskem okraju) in kranjski dekan Škrbec z veleposestnikom Brodarjem (v takratnem kranjskem okraju).

Izdajalec združene opozicije dr. Vladimir Maček je ob svojem vstopu v vlado na besede in izjave svoje nekdanje resolucije, s katero je pred volitvami pridobil zaupanje vseh opozicionalnih strank, med njimi tudi ilegalne KPJ pozabil in z vnemo pomagal Cvetkoviću potiskati Jugoslavijo v fašizem. Ko je 8 dni po sporazumu Cvetković - Maček dne 1. septembra 1939 Hitler z napadom na Poljsko sprožil II. svetovno vojno in začel svoj osvajalni pohod po Evropi, ki se je po zaslugi evropske buržoazije drobila pod tanki in vojsko Hitlerjeve Nemčije, je Cvetković - Mačkova vlada vztrajno nadaljevala fašizacijo Jugoslavije, preganjala delavski razred, uvajala fašistične ukrepe, ustanavljala po nacističnem vzgledu koncentracijska taborišča za protifašistične borce in hotela strpati delavski razred v fašistični sindikat JUGORAS, katerega filiala v Sloveniji je bila Zveza združenih delavcev (na Gorenjskem ustanovljena leta 1936). Dne 7. februarja 1940 je bilo izdano povelje, da je treba komuniste internirati v Bilečo, kamor so med drugimi internirali tudi jeseniškega komunisto Venclja Perka in bohinjskega komunisto Tomaža Godca.

Demonstracije ljudskih množic 27. marca 1941

Ustanavljanje koncentracijskih taborišč po fašističnem vzorcu je naletelo na protest zlasti v delavskih vrstah širom po državi. Na te proteste je oblast odgovorila z razpuščanjem delavskih organizacij. Tako je 27. julija 1940 zaradi protesta proti interniranju Vencija Perka in Tomaža Godca razpustila in prepovedala Delavsko kulturno društvo »Enakost« na Jesenicah, Delavsko kulturno društvo »Vzajemnost« v Lescah in Društvo kmečkih fantov in deklet v Bohinju. Razpusti zaradi podobnih vzrokov pa so bili samo krinka režima v boju proti razredno zavednim delavskim organizacijam. Zaradi splošne stavke gradbenih delavcev v Sloveniji je oblast razpustila dva dni po začetku omenjene akcije dne 25. septembra 1940 Podzvezo strokovne organizacije stavbincev za Slovenijo, konec decembra 1940 pa je razpustila sindikate URSSJ, vse v zvezi s svojimi pripravami za popolno fašizacijo države in pristop Jugoslavije k Trojnemu paktu. Poslednje dejanje, ki ga je Cvetković - Mačkova vlada naperila proti razredno zavednemu delavstvu

in protifašističnim borcem, pa je bila ustanovitev koncentracijskega taborišča v Medju-reči pri Ivanjici, kamor je pod krinko vpo-klicev na »orožne vaje« internirala med dru-gimi večino vidnih borcev za pravice delav-skega razreda in proti fašizaciji Jugoslavije z Jesenic, Mojstrane, Gorij, Bohinja, Lesc, Kroke in Kranja in drugih delavskih krajev Slovenije. Zavedala se je, da tvori jedro pro-tifašističnega odpora v Jugoslaviji prav de-lavski razred s svojimi predstavniki — vodi-

telji razrednih strokovnih organizacij; ti so bili večinoma komunisti.

Dva meseca po interniranju slovenskih delavskih voditeljev in borcev proti fašizaciji Jugoslavije je politika naslanjanja na nacistično Nemčijo in fašistično Italijo s strani Cvetković - Mačkove vlade dosegla svoj vrhunec, ko je le-ta dne 25. marca 1941 na Dunaju podpisala pristop Jugoslavije k fašističnemu trojnemu paktu Rim—Berlin—Tokio. Že pred tem so k temu paktu pristopile druge balkanske države, razen Grčije, ki je bila v vojni z Italijo. S pristopom Jugoslavije je Hitler slavil diplomatsko zmago, saj je upal, da bo lahko po načrtu začel že zasnovano operacijo »Barbarossa« — napad na Sovjetsko zvezo. Delal pa je račun brez krčmarja: Jugoslavija je bila zadnja država, ki je pristopila k trojnemu paktu, pa tudi prva, ki je odpadla po zaslugi jugoslovanskega ljudstva, ki ga je sramotno dejanje Cvetković - Mačkove vlade ogorčilo. Že na sam dan podpisa pogodbe je takoj po objavi začelo v Jugoslaviji vreti. V Ljubljani so se demonstracije začele že dne 25. marca 1941 in se ponovile tudi naslednjega dne. Odmev teh demonstracij je segel tudi na Gorenjsko, po zaslugi skojevcev v prvi vrsti med delavsko in skojevsko mladino. Mladi ljudje so javno izražali svoje ogorčenje (na pr. na kranjski gimnaziji) že 26. marca. Zato je bilo njihovo navdušenje toliko večje, ko so naslednji dan zvedeli za državni udar v Beogradu in za padec Cvetković - Mačkovega režima. Dne 27. marca zvečer so vse večje kraje na Gorenjskem vzvalovale vseljudske demonstracije, ki so dogodkom, ki jih je sprožila vest o državnem udaru v Beogradu, dale revolucionarno vsebino in zahtevale večje in temeljite spremembe v Jugoslaviji, v kakršne bi Simovićeva vlada nikoli ne privolila, če bi se dogodki razvijali drugače, kakor so se.

Med demonstracijami na Gorenjskem so dobile revolucionarno-delavski značaj zlasti demonstracije na Jesenicah in Javorniku. Večtisočglava povorka je obšla Jesenice. Petokolonci so se poskrili ali pa se potuhnili. Iz povorke so se razlegali vzkliki: »Živela ljudska enotnost!«, »Dol z nemčurji!«, »Petokolonaše v internacijo!« in podobno. Množico, ki se je pomikala v sprevedu, je zajelo

ogorčenje zlasti pred jeseniško postajo, ko so demonstrantje zagledali nemške železničarje, ki so naslonjeni na ograjo opazovali spreved in ki so — kar je bilo na Jesenicah splošno znano, le policija tega ni hotela vedeti — vzdrževali zvezo z jeseniškimi petokolonci in jim prinašali navodila za njihovo delo. Množica je z dvignjenimi pestmi in vzkliki demonstrirala proti Nemčiji in Hitlerju: »Dol s Hitlerjem!«, »Zahtevamo slovensko Koroško!«, »Svobodo Koroški!« in podobno. Ob teh vzklikih se je spontano iztrgala iz množice pesem »Hej, Slovenci, kjer so naše meje«. In policija, s katero je Jesenice »osrečil« kmalu po jeseniški stavki takratni minister za notranje zadeve dr. Anton Korošec? Stala je ob strani. Videti je, da ni prejela drugih navodil, kot da opazuje komuniste. Nobenih ukrepov ni storila proti peti koloni, marveč jih je celo ščitila, na Javorniku pa je aretirala tri zavedne delavce.

Cvetković - Mačkove in Kulovčeve pristaše (Kulovec je bil politik v duhovniški obleki in minister, ki je zamenjal v slovenskem delu JRZ dr. Korošca) na Gorenjskem je državni udar v Beogradu presenetil, saj so bili prepričani, da je Cvetković - Mačkova vlada trdnjša kakor vse dotedanje vlade v Jugoslaviji. Dne 27. marca so bili zaradi tega zbegani, saj niso vedeli, v kakšno smer bo krenila politika nove vlade. Niso razumeli, kako je mogoče, da toliko ljudi navdušeno pritrjuje geslom, ki so bila očitno komunistična. Komunistično pa je zanje bilo že to, ker so si celo mnogi »zeleni« dali duška in skupaj z drugimi obsojali delovanje režima, ki je po mnenju dr. Albina Šmajda in nekaterih drugih »zdrava slovenska politika«. Že takrat so se počutili kot pastirji brez črede. Nekateri so menili, da je do takih vzklikov prišli »spontano«, kakor da jih politika v delavskih središčih ni opozarjala že od leta 1935 dalje, da se v delavskih vrstah nekaj spreminja in kakor da že konec leta 1935 in leta 1936 v lastni stranki niso doživeli razkola. Do tega ni prišlo zgolj po naključju, marveč predvsem zaradi delovanja ilegalne Komunistične partije, ki se je v Sloveniji že od leta 1931 dalje otesala ozkih sektaških pojmovanj in se borila za akcijsko enotnost delavstva v boju proti kapitalističnemu izkoriščanju in protiljudski politiki vladajoče buržoazije. Ta se

je vedno bolj zatekala k fašističnim virom in metodam, da bi z njimi obvladala naraščajoče nezadovoljstvo množic in da bi se ob fašizaciji države obdržala na oblasti ne glede na to, da s tem koplje grob jugoslovanski državnosti. Prav zavoljo tega, ker je buržoazija nenehno izdajala ljudske koristi, je bil glas Partije, ko se je le-ta otresla svoje togosti in ozkosti in je nešablonsko (kakor so to delale nekatere komunistične partije v drugih državah) prešla na ljudskofrontovske pozicije, med ljudskimi množicami vedno glasnejši. Če je bil zaradi objektivnih (monarhistična diktatura!) in subjektivnih (zaprtost vase in pojmovanje strankarstva v sektaškem smislu) vzrokov na primer na Jesenicah po splošnem povojnem revolucionarnem vretju glas Partije iz leta v leto tišji in je leta 1930 skoro docela zamrl, tako da jeseniška partijska organizacija ni mogla preprečiti Westnovega špekulantskega manevra marca 1932, se je njen glas slišal znova pomlajen in prerojen z novo generacijo revolucionarjev (Tone Čufar, Jože Gregorčič, Albin Pibernik, Polde in Viktor Stražišar, Stane Bokal in drugi) že konec istega leta, ko je delavstvo odpovedalo od Westna vsiljeno pogodbo.

V toku zavlačevanja pri sklepanju nove kolektivne pogodbe s KID (Kranjsko industrijsko družbo), ki je izrabljala omahljivost in oportunističnost voditeljev strokovnih organizacij, je glas partijske organizacije postal še močnejši. V začetku 1934. leta je delavstvo KID že na pobudo komunistov zagrozilo s stavko in izsililo podpis kolektivne pogodbe s podjetjem, obenem pa so komunisti ob tem že začeli prikazovati pravo podobo nekaterih »delavskih« voditeljev. Čufarjeva drama Polom, ki razkrinkuje zlaganost takih »delavskih voditeljev, je zadela v živo ne samo oportuniste na Jesenicah, marveč ves desničarski social-demokratski vrh v Sloveniji, o čemer pričajo ohranjene kritike in polemike v zvezi s to dramo. Ta drama se je čez leto prenesla v resničnost ob generalni stavki jeseniškega delavstva, organizirani na pobudo komunistov mimo uradnih voditeljev strokovnih organizacij. Plod te stavke je bil Medstrokovni akcijski odbor — akcijska enotnost delavstva vse treh smeri, ki je rodila pozneje tudi enotnost v raznih političnih akcijah.

Podobno kakor na Jesenicah je po zaslugi Staneta Zagarja in njegovih sodelavcev prodirala revolucionarna misel in akcija med delavstvo kranjskih in drugih gorenjskih tovarn ter se poleg drugih stavk (Lesce 1935, delavci različnih gradbenih podjetij itd.) manifestirala v veliki stavki tekstilnega delavstva v Kranju, Tržiču, Škofji Loki in drugod. Vse te stavke — ne samo na Gorenjskem, marveč v vsej Sloveniji od trboveljske stavke 1935 sem — so preraščale od osnovnih z jasno revolucionarno perspektivo. Ta akcija je privabljal ne samo delavstvo, marveč tudi kmete in druge delovne ljudi na revolucionarne pozicije. Tako se je Partija s svojim bojem zasidrala v delavskih strokovnih in kulturnih organizacijah ter v drugih društvihi, tudi kmečkih, kakor je bila na primer Zveza kmečkih fantov in deklet, ker je čutila glavno nevarnost, ki je pretila delovnemu ljudstvu v boju za njegovo socialno in nacionalno osvoboditev, v fašizmu. KPJ je zaostila boj proti fašističnemu spletkarjenju v Jugoslaviji in je ta boj vselej postavljala v prvo vrsto, o čemer priča tudi prva točka programa Medstrokovnega akcijskega odbora na Jesenicah: »Boj proti fašizaciji delavskih strokovnih in kulturnih organizacij.« O tem boju govori tudi ustanovni manifest KPS, ki poziva v boj proti tej nevarnosti na »združitev vseh sil, ki jim je res pri srcu usoda slovenskega naroda«.

Da boj proti fašizmu ni bilo geslo, ki bi padlo med slovenskim ljudstvom na nerodovitna tla, priča odmev, na katerega je med slovenskimi komunisti in drugimi protifašističnimi borci naletela državljanska vojna v Španiji, ki sta jo Hitler in Mussolini zanimala s podporo španskemu fašistu Francu. Z Gorenjske je odšlo v Španijo v boj proti fašizmu nekaj desetih borcev. Odšlo bi jih še več, da tega ni preprečila policija, ki je nenehno vohunila za ljudmi, ki bi radi odšli v Španijo. Protifašistično razpoloženje ljudstva je naraslo še bolj ob Hitlerjevi priključitvi Avstrije. KPJ je s posebnim letakom opozorila na nevarnost Hitlerjeve sosesčine na naših mejah, osovraženost do Stojadinovičevega režima se je stopnjevala med ljudstvom prav zaradi Stojadinovičeve prijateljske politike do fašističnih držav. Ogorčenje ljudstva je postalo množično v času češke krize. Režima Stojadinovičev in Cvetkovičev

— sta se razgalila prav zaradi izdajstva, ki sta ga zagrešila do zavezniške Češkoslovaške in tudi do strank, ki so režim podpirale. Te so se rušile v lastnih vrstah, Partija pa je s svojim preroškim glasom prodirala vse globlje med množice. Oblast je to čutila. Zapiranje komunistov so bila na dnevnem redu. Na Jesenicah je oblast zaprla vrsto komunistov (Toneta Čufarja, Ivana Sedeja, Marijo Žumrovo, Angelo Saračević-Svetinovo in druge). Po izpustitvi iz zaporja je Sedeja izgnala v Italijo. Prav tako je pregnala v Italijo mater Franja Federla Marijo Federle-Lehmanovo, ki je leta 1934 s svojim možem zbežala iz Nemčije pred Hitlerjevim terorjem. V Italiji so jo takoj zaprli in je romala skozi zapore in taborišča vse do zloma Italije leta 1943. Njen mož, nemški komunist Fric Lehman, je odšel v Španijo, od koder se ni več vrnil. Teror se je nadaljeval. Z Jesenic sta zaradi pritiska morali Pibernikova in Federlova družina. Člana CK KPS in vodilnega partijskega delavca na Gorenjskem Staneta Žagarja je leta 1940 oblast odpustila in izgnala z Gorenjske, semena, ki ga je zasejal, pa ni mogla zatreti, kakor ni mogla uničiti ljudskega sovraštva do fašizma in do sebe, kar je spoznala prav 27. marca 1941, ko je ljudstvo, ki so ga 23 let tlačili, odločno spregovorilo: »Dovolj! Raje vojno, kakor pakt! Raje v grob, kakor biti suženj!« Pogum za to odločitev je prižgala v ljudstvu Partija.

VIRI:

V. kongres KPJ, str. 44—56.

II. kongres KPS, str. 40—58.

Dnevnik grofa Ciana.

Churchill, Borec 1961, štev. 2 in 3.

Miha Klinar: Prispevki k zgodovini delavskega gibanja na Jesenicah (rokopis).

HITLERJEV NAPAD NA JUGOSLAVIJO

Odpor jugoslovanskega ljudstva, ki je preprečilo nakane vlade Cvetković-Mačkove in s svojimi protifašističnimi demonstracijami od 25. do 27. marca 1941 razveljavilo pristop Jugoslavije k fašistični osi Rim—Berlin—Tokio, je tako močno prizadel Hitlerja, da je sklenil napasti Jugoslavijo. Zaradi tega je preložil »Unternehmen Barbarossa« — napad na Sovjetsko zvezo — in v naglici pripravil »Unternehmen 25«, kakor je šifriral napad na Jugoslavijo. Temeljni načrt za to vojno operacijo je izdelal sam. Hitlerju se je takoj pridružil Mussolini in ga pismeno opozoril, da bo moral upoštevati ne samo madžarsko in bolgarsko sodelovanje, marveč tudi separatistične težnje hrvatskih ustašev pod vodstvom Pavelića, ki je tedaj živel v emigraciji v Italiji. V zvezi s tem je Mussolini dal Pavelića takoj poklicati k sebi in na sestanku postavil italijanske zahteve po Dalmaciji, na kar je Pavelić takoj pristal.

S težnjami hrvatskih ustašev, da razbijejo Jugoslavijo, je računal tudi nemški general Jodl, ko je 28. marca 1941 pisal svoje instrukcije za vskladitev nemško-italijanskih vojaških operacij. Dva dni pozneje je general von Brauchitsch sestavil navodilo o koncentraciji čet za predvideni napad na Jugoslavijo. V posebnih prilogah je ocenil moč jugoslovanske vojske in dodal pregled nemških sil. V točki 6 tega dokumenta je orisal sodelovanje

Miha Klinar

nenemških držav Italije, Madžarske, Romunije in Bolgarije.

V zvezi z raznimi operacijskimi načrti proti Jugoslaviji je Berlin pretresel tudi vprašanje propagande proti Jugoslaviji, ki je poleg tega, da določen del Nemcev v Jugoslaviji zapusti Jugoslavijo kot »preganjanci«, vsebovala še smernice, ki jih je izdelal general Keitel za nemško vojsko. Te smernice so temeljile na postavki, da je »sovražnik Nemčije izključno srbska vlada in Srbi«. Pri vseh nesrbskih narodih pa naj nemški vojaki poudarjajo, da Nemci ne prihajajo k njim »kot sovražniki«. Izjemo so tvorili Slovenci (prve demonstracije proti troosnemu paktu so se namreč začele v Sloveniji — op. p.), ki jih je nemška propaganda izenačila s Srbi v skladu s Hitlerjevimi besedami, da »Srbi in Slovenci niso bili Nemcem nikoli naklonjeni«.

Hkrati z nemškimi pripravami za napad na Jugoslavijo so potekale tudi italijanske vojne priprave. Kakor je razvidno iz ohranjenih Robottijevih poročil, se je »italijanski generalni štab ob jugoslovanskem državnem udaru 27. marca 1941 prepričal, da je vojna z Jugoslavijo neizbežna«, in da je zato že ta dan ukazal II. italijanski armadi defenzivno razporeditev na črti od italijanske obmejne stražarnice pri Kokovi na cesti Trbiž—Podkloster do Matulj ob Jadranskem morju.

Priprave za fašistični napad na Jugoslavijo so naglo potekale, nova, Simovičeva vlada pa je namesto da bi se s splošno mobilizacijo pripravljala na napad, izražala lojalnost do Nemčije in s pritegnitvijo Mačka v vlado hotela prepričati Hitlerja, da bo spoštovala celo troosni pakt, ki ga je sklenila prejšnja vlada, čeprav so vsi znaki kazali, da je vojna neizbežna. Da bi se ne »zamerila« Hitlerju, ni ukrenila ničesar proti Hitlerjevi peti koloni in celo dopuščala, da so petokolonci neovirano odhajali v Nemčijo, kjer je ves Goebelsov propagandni aparat te odhode podobno kakor pred zasedbo Češke in pred napadom na Poljsko napihnil v »strahovito preganjanje Nemcev v Jugoslaviji, ki ga velika Nemčija ne sme dopuščati in ga mora kaznovati«. Omahljivemu stališču vlade so sledila tudi vodstva meščanskih strank. Kot edina sila resnične narodne obrambe na slovenskih tleh se je izkazala Komunistična partija Slovenije. Čeprav so se njeni člani komaj vračali iz koncentracijskih taborišč (n. pr. iz Medjurečja pri Ivanjici), nekateri pa so bili še vedno v zaporu (n. pr. skupina jeseniških skojevcev, ki jih je marca 1941 zajela gorjanska žandarmerija skupaj z Borisom Kraigherjem na Poljanah nad Jesenicami), je KPS izdala v zadnjih dneh stare Jugoslavije več letakov, s katerimi je razkrinkavala petkolonske elemente v gospodarstvu, državnem aparatu in vojski, zahtevala da izpuste poli-

tične jetnike, sklenitev pakta s Sovjetsko zvezo in pozivala ljudstvo na obrambo Jugoslavije, če bi prišlo do fašističnega napada.

Jugoslovanska vlada »narodne sloge« pa je bila za te pozive gluha in ni storila nič učinkovitega za obrambo države pred napadalci, ki so se na napad že mrzlično pripravljali. Tako so se na primer na italijansko-jugoslovanski meji proti Gorenjski zbirale enote italijanskega XI. armadnega korpusa z divizijami Re, Isonzo, s III. skupino alpincev, ki so jo sestavljali samostojni bataljoni Val Pelice, Val Cenischia, Val Toce in topniški bataljon Val Adige, z oddelkom graničarjev, z inženirskimi in drugimi specialnimi enotami. Vsaki diviziji sta bili dodeljeni še dve legiji fašistov, ne samo za nadzorstvo nad ostalo kraljevsko vojsko, marveč predvsem za izvrševalca vseh večjih okupacijskih represalij. Obe sta bili edini, od Mussolinija pooblašteni za izvrševanje smrtnih kazni — streljanja talcev.

Kljub ukrepom in močnim silam pa so bili Italijani v strahu pred jugoslovansko vojsko, kar pričajo ohranjena Robottijeva poročila. Po podatkih, s katerimi je razpolagala dan pred napadom na Jugoslavijo obveščevalna služba italijanskega generalnega štaba, je imela Jugoslavija na slovenski meji proti Italiji brez rezerve 37.000 vojakov, z rezervo 40.000 vojakov, na škofjeloškem področju pa celo 77.000, kar je mnogokrat pretirano, če vemo, da je kraljeva jugoslovanska vojska imela v svojih vojašnicah na Gorenjskem zelo šibke posadke in da je za obrambo Rateč in gornjesavske doline imela samo osemdeset vojakov, oboroženih s puškami in enim samim puškomitraljezom. Italijani so se bali zlasti »četnikov in komitašev«. V zvezi z njimi je komandant italijanskega XI. korpusa general Robotti izdal na dan napada na Jugoslavijo svojim podrejenim posebno povelje, da naj »zajete četnike in komitaše na hitro izprašajo in jih nato nemudoma postrele«.

Po nemško-italijanskem napadalnem načrtu naj bi Gorenjsko osvojili Italijani. Z radi strahu in slabih izkušenj v Grčiji so Italijani računali z defenzivo, kar je razvidno iz Robottijevega poročila na dan napada na Jugoslavijo: »Niti pedi zemlje sovražniku!« Z defenzivo je računal tudi Mussolini. Italijanski fašistični diktator je v posebni brzojavki komandantu italijanske II. armade tik pred napadom na Jugoslavijo brzojavil, naj že »ob začetku napada na Jugoslavijo skrbno pazi na oficirje in vojake ter naj da brez odlašanja streljati na vsakogar, ki bi se brez ukaza umaknil s položajev.« Iz tega je razvidno, da italijanski generalni štab ni računal samo z ogorčenim odporom jugoslo-

vanske vojske, marveč tudi z njenimi ofenzivnimi akcijami.

Ko se je 6. aprila 1941 začela vojna proti Jugoslaviji, je bilo na nemško-italijanski meji skoncentrirano razmeroma malo nemških sil in še te so imele defenzivno nalogo: pošiljale so izvidniške patrulje na jugoslovansko ozemlje. Nemški generalni štab je namreč usmeril svojo ofenzivo predvsem preko Štajerske in Madžarske proti Zagrebu, iz Madžarske in Bolgarije proti Beogradu, kakor to prikazuje ohranjeni nemški napadalni načrt. (Gl. »Borec«, št. 3-1961, str. 155). Ker pa se Italijani niso hoteli po predvidenem načrtu premakniti naprej v gornjesavsko dolino, so jim morali priti na pomoč Nemci. Šele ob njihovi pomoči so zavzeli koto Peč, ki jo je branilo osemdeset jugoslovanskih graničarjev.

Ta dan, ko se je bila bitka za Peč, so Italijani izpustili iz zaporov skupino jeseniških skojevcev. Na poziv KPS so se skupaj s tovariši, ki so se po 27. marcu vrnili iz koncentracijskega taborišča Medjуреce pri Ivanjici, prostovoljno javili za obrambo Jugoslavije proti fašističnim napadalcem. Prostovoljce je organiziral Jože Gregorčič. Poleg njih so se na Jesenicah, v Kranju, Trziču, Škofji Loki in po drugih krajih javljali v vojsko številni prostovoljci, zlasti iz vrst delavske, dijaške in študentovske mladine, ki je bila že od Hitlerjeve zasedbe Češke protifašistično razpoložena. Vendar so bili prostovoljci že od svojega odhoda v vojsko razočarani nad ravnanjem vojaških komand nad njimi, ki niso vedeli ali hotele vedeti, kaj naj storijo s takim številom prostovoljcev. Nekateri so prišli samo do Novega mesta, tisti pa, ki so prišli do Zagreba, so padli v roke hrvatskim ustašem. V kraljevi jugoslovanski vojski je bilo nekaj gnilega, kajti na delu je bila izdajalska peta kolona.

Pa ne samo peta kolona, tudi oblast v tedanji Dravski banovini na čelu z dr. Natlačenom je nadaljevala z izdajalsko predvojno politiko. Narodni svet, ki ga je iz vseh strank sestavil Natlačen, ni skrbel za utrditev obrambne moči v Sloveniji, marveč je samo špekuliral, kam se bo nagnila vojna sreča, in bil pripravljen, da se vdinja tudi napadalcem, kar se je pozneje izkazalo. Niso mu bile mar koristi naroda, marveč mu je bilo važno samo to, da ostane na oblasti in da obdrži na vajetih slovensko ljudstvo, ne glede na to, komu in kateri državi bo služil. Zato ni nič čudnega, da je tak »Narodni svet« odklonil zahtevo CK KPS, zahtevo pa zastopstvu v Narodnem svetu in zahtevo po organiziranju odločne obrambe. Prav tako je odbil zahtevo CK KPS po sodelovanju v obrambi tudi poveljujoči general kraljeve vojske. Ljudstvo, zlasti mladina, ki se je priglašala k prosto-

voljcem, je kmalu čutilo, da vojska in oblast zavirata ukrepe za obrambo države pred fašističnimi napadalcami in tako omogočata sovražniku skoro neovirano prodiranje v Slovenijo.

Dne 7. aprila 1941 so Italijani ob pomoči čete nemških planincev zavzeli Petelinjek pod Pečjo, njihove patrulje pa so prodrle do Rateč. Italijanski napad v smeri proti Sorici se je razbil ob ognju z Blegaša. Tudi 8. aprila 1941 Italijani na fronti v smeri Škofje Loke niso zaznamovali nobenega uspeha, medtem ko so v gornjesavski dolini skupno z Nemci zasedli Rateče, Podkoren in Kranjsko goro, razen tega pa so zasedli tudi Bogatin, ki ga ni nihče branil. Ta dan je CK KPS poslal delegacijo k divizijskemu štabu z zahtevo, naj za obrambo severne meje oboroži jeseniško delavstvo. Razen tega je CK KPS izročil štabu še vrsto drugih konstruktivnih obrambnih ukrepov. Divizijski štab Dravske banovine pa je vse te ukrepe odklonil. Jeseniškim delavcem ni zaupal, bolj je zaupal sovražnikovi peti koloni. Vzlic temu pa je KPS izdala letake in 8. aprila 1941 vnovič pozvala ljudstvo na obrambo domovine in še nadalje organizirala odhod prostovoljcev na fronto.

V noči od 8. na 9. april je z vodičema — petokoloncema Pavlom Luckmannom z Jesenic in Andrejem Smolejem - Kajžnekovic iz Mojstrane — prodrli preko Rožice 150 mož močna nemška četa, da bi preprečila miniranje karavanškega predora na Hrušici, kar pa se ji ni posrečilo, ker je prispela prepozno. Dne 9. aprila je ob pol treh zjutraj napadla na Belem polju med Hrušico in Mojstrano osebni avtomobil, ki je opravljal kurirsko službo med štabom polka na Bohinjski Beli in Mojstrano. V avtomobilu sta bila šofer Jože Vrhunc z Bleda in nek rezervni oficir. Vrhunc je bil pri napadu laže ranjen in ujet, medtem ko je oficirju uspelo pobegniti. Nemci so se po napadu umaknili, med potjo pa zagrešili svoj prvi zločin na Gorenjskem, ker so, ne upoštevajoč mednarodni zakon o vojnih ujetnikih, Vrhunca dne 9. aprila ob enajstih dopoldne ustrelili na Javorjih med Dovško in Hrušensko planino.

V isti noči, ko so Nemci prodrli preko Rožice proti Hrušici, je jugoslovanska graničarska enota (400 mož) organizirala ofenzivni sunek proti Cerknemu. Italijani so se v neredu razbežali, jugoslovanski graničarji pa so preko Škofje Loke prodrli v Cerkno, kjer je en oddelek začel takoj s čiščenjem minskih polj, drugi pa je prodril z enim kramkom do Novakov, z drugim pa do Zakriža. To edino ofenzivno dejanje kraljeve jugoslovanske vojske na Gorenjskem je ljudstvo onkraj meje na področju, ki so ga graničarji zavzeli, toplo pozdravilo. Ofenziva pa se ni

nadaljevala, marveč so se morali graničarji na ukaz nadrejenega štaba po tem prodoru umakniti na izhodne položaje.

Dne 9. aprila 1941 je italijanski bataljon Val Toce po zavzetju Gozda - Martuljka nadel na organiziran jugoslovanski odpor. Boji so trajali vse popoldne, prišlo je celo do jurišnih spopadov in do medsebojnega obmetavanja z ročnimi bombami. Italijanski komandant bataljona pa se je verjetno hotel izkazati pred italijanskim kraljem Viktoriem Emanuelom, ki je ta dan prišel na »fronto« v Kranjsko goro navduševat svoje vojake. Ob tem dogodku so italijanski poveljniki nagnali svoje vojake preko Mojstrovke v dolino Pišence, čeprav v njej ni bilo niti enega jugoslovanskega vojaka.

Dne 10. aprila 1941 se je začel razkroj jugoslovanske vojske na Gorenjskem. Vojaštvo je zapustilo podkorensko dolino, potem ko je že 8. aprila miniralo karavanški predor, 10. aprila pa železniški most in cestne mostove v Mostah pri Žirovnici. Vojska ni zasedla utrjenega pasu, ki se je začel v Žirovnici, marveč se je kdo ve na čigav ukaz razkropila. Razstrelitev železniškega predora v Globokem pri Radovljici in cestnega mostu čez Savo v Kranju je bilo edino, kar je še storila.

Kljub umiku in razsulu jugoslovanske vojske na Gorenjskem pa si Italijani še vedno niso upali naprej. Robottija je skrbela »Rupnikova linija«, predvsem utrdb v škofjeloških dolinah. »Rupnikova linija« pa je bila popolnoma nenevarna. Ko so Italijani zvedeli za to »utrdbo« je štab II. armade 10. aprila 1941 izdal posebno povelje za ofenzivo, ki naj bi se začela 11. aprila 1941 opoldne.

V skladu s to »ofenzivo«, ki ni nikjer nadelala na najmanjši odpor, se je grupa generala de Laurentija premaknila 11. aprila 1941 preko Mojstrovke proti Jesenicam in Kranju. Z njo se je združila komanda III. grupe alpincev z bataljonom Val Cenischia in s 76. planinsko baterijo. Oddelki italijanskih graničarjev so se preko Možica premaknili na Bohinjsko Bistrico, bataljon Val Pelice in grupa Val Adige pa je po obeh sorških dolinah začela prodirati proti Škofji Loki. Dne 11. aprila okrog treh popoldne so italijanske enote na čelu s četo nemških planincev prikorakale na Jesenice in nadaljevale svoj pohod proti Žirovnici.

Dne 12. aprila 1941 so Italijani zasedli Selca in Radovljico, 13. aprila so »zavzeli« Šenčur, dne 14. aprila 1941 pa Škofjo Loko. Na ta dan je bila italijanska okupacija Gorenjske končana.

V dneh italijanskega zasedanja Gorenjske se je pokazala kapitulantska in izdajalska

vloga vladajoče buržoazije, ki je sledila izdajalskim navodilom Natlačenovega Narodnega sveta v Ljubljani. Ta Narodni svet je že dne 10. aprila 1941 izdal proglas kapitulantske vsebine. Po Natlačenovem predlogu naj bi Narodni svet po vzgledu pravkar proglašene Paveličeve Neodvisne države Hrvatske prevzel vrhovno oblast na ozemlju Slovenije. Generaloma Panduroviću in Lavadinoviću so člani tega sveta poslali poziv, naj se s svojima enotama podredita zahtevam Narodnega sveta in zahtevali, naj se sklene premirje z nemško vojsko. Generala sta ta poziv odbila, vendar nista ukrenila ničesar proti izdajalcem Natlačenovega kova. Kapitulantsko in izdajalsko početje buržoazije pa se je pokazalo tudi na Gorenjskem. Medtem ko so se delavci pod vplivom komunistov še vedno javljali prostovoljno v vojsko in bili pripravljeni, da se borijo proti fašističnim napadalcem, je buržoazija hlapčevsko segala okupatorjem v roko in jim ponujala svoje usluge. Tako je občinski odbor na Jesenicah ponižno pozdravil Italijane ob njihovem prihodu na Jesenice in jim izročil v priznanje njihove oblasti občinske ključke. Prav tako so Italijani sprejeli mestne ključke iz rok predsednika Narodnega sveta Natlačen in ljubljanskega župana Adlešiča. Dne 14. aprila se je Natlačen že ponujal Italijanom v službo, obenem pa iskal stika z Nemci, da bi ob njihovi pomoči uresničil svoj fašistični sen po Paveličevem vzgledu. Toda v tistem času ne Nemci ne Italijani niso potrebovali slovenskega »poglavnika«; Sloveniji so bili že pred napadom na Jugoslavijo namenili drugačno usodo.

Tako početje slovenske gospode je ogorčilo skoro vse slovensko prebivalstvo. Zgodilo se je vse, kar je že vnaprej napovedovala KP. Zato je v teh dneh KP pridobila nove simpatije med najširšimi plastmi slovenskega naroda. Njen tedanji nastop je prispeval k temu, da je v času okupacije uresničila svoje zgodovinsko poslanstvo.

VIRI:

- V. kongres KPJ, str. 56.
- II. kongres KPS, str. 58—60.
- Dr. Metod Mikuž: Italijanska zasedba Slovenije, Borec 1950, štev. 1, str. 5—7.
- Martin Prešern, Franc Konobelj, Ivan Vovk: Podatki o nemškem napadu na kurirski avto in o smrti Vrhunca.
- Miha Klinar: Utrinki iz zgodovine jeseniškega delavstva, Zelezar 1959, štev. 11—12, str. 248.
- Miha Klinar: Pred petnajstimi leti, Zelezar 1956, štev. 7, str. 172—174.
- Koledar najvažnejših dogodkov ob 40-letnici KPJ na Gorenjskem.
- Partizanski koledar, Borec 1954.
- Škofjeloški zbornik 1954.
- Koledar dogodkov 1917—1945, CK KPS.
- Zbornik dokumentov NOB, VI. knjiga: Borbe v Sloveniji.

NEMŠKA OKUPACIJA GORENJSKE

Miha Klinar

Dne 17. aprila 1941 je Vrhovno nemško poveljstvo razglasilo brezpogojno kapitulacijo Jugoslavije. Naslednji dan je zaradi kapitulantstva generalov in vladajočih krogov jugoslovanska vojska položila orožje. Kralj je z vlado in oficirji — organizatorji puča zbežal v inozemstvo, oblastniki, ki so ostali, pa so se že ponujali v službo okupatorju skupaj z večino kapitalistov, ki so okupacijo pozdravili. Tako se je razsula predaprilska Jugoslavija, med glavnima okupatorjema pa je prišlo do prvega tihega spora, in to prav ob vprašanju, kdo si bo prilastil Gorenjsko. Hitlerju je bilo namreč žal, da je to pokrajino pred napadom obljubil Mussoliniju. Zato je, zavedajoč se svoje premoči in vodilne vloge v Evropi, ki je razen Švice, Švedske in Sovjetske zveze ječala pod njegovim jarmom, zahteval, da Italija prepusti Gorenjsko Nemčiji, kar se je tudi zgodilo. Že 22. aprila 1941 je prišel na Gorenjsko komisar za utrditev nemštva, dan pozneje pa so na nemški ukaz morali zapustiti naše kraje Italijani. Dne 24. aprila 1941 je civilno upravo nad Gorenjsko in delom Koroške, kolikor so jo leta 1920 pustili Jugoslaviji, prevzel koroški gauleiter Kutschera in ob prevzemu oblasti na Gorenjskem obljubil Hitlerju, da bo »Gorenjsko v najkrajšem času germaniziral«. Tega so se razveselili gorenjski petokolonci in drugi nemčurji, prepričani v Hitlerjevo zmago in v Hitlerjev »tisočletni Rajh«.

Nemci so prav tako kakor na Štajerskem imeli Gorenjsko za svoje nacionalno ozemlje. Gauleiter Kutschera je dne 30. aprila 1941 na zborovanju v Kranju izjavil, da je odslej »Gorenjska za vselej priključena nemškemu Reichu« in s tem napovedal popolno germanizacijo Gorenjske. Nihče pa takrat še ni vedel, kako bodo Nemci ponemčenje Gorenjske izvedli. Nihče ni slutil, da so nacisti zasnovali svoj germanizatorski načrt na iztrebitev Slovencev kot naroda z razseljevanjem pa tudi fizičnim uničenjem. Tako so že dne 6. maja 1941 izdelali v Grazu po Eichmanovih navodilih načrt za razselitev 260.000 Slovencev z okupiranih področij Štajerske, Gorenjske in Koroške, dne 4. junija 1941 pa so k temu načrtu na konferenci na nemškem poslaništvu v Zagrebu dodali še 175.000 Slovencev. Tako naj bi že v prvi fazi, ki naj bi se začela julija, končala pa oktobra 1941, izselili z zasedenega ozemlja 54,37 odstotka vsega slovenskega prebivalstva, namesto nje ga pa bi okupirano ozemlje kolonizirali z Nemci iz notranjosti Reicha.

Z germanizacijo Gorenjske Nemci niso odlašali. Že takoj po svoji okupaciji so iskali primeren prostor za koncentracijsko taborišče. Nekdanja ženska kaznilnica v Begunjah se jim je po ogledu zdela najbolj primerna. Gestapovskemu oficirju, ki si jo je ogledal, se je zdela dovolj velika, zadovoljen pa ni bil z begunjskim pokopališčem, ki mu je, kakor je cinično izjavil, bilo premajhno. Poleg begunjske kaznilnice, ki so jo določili za »KZ-Lager«, so za izvedbo svojih razselitvenih načrtov izbrali še nekdanje škofove zavode v Šentvidu pri Ljubljani, ki so jih določili za izselitveno taborišče.

Begunjska kaznilnica, iz katere so odpustili nekdanje kaznenke — kriminalke, ni ostala dolgo prazna. Že 1. maja 1941 so začeli širom po Gorenjski krožiti gestapovski in policijski avtomobili in voziti prve aretirance v Begunje. Med prvimi so bili predvsem predstavniki nekdanjih političnih strank, med njimi tudi taki, ki so se ob nemški okupaciji nameravali vdinjati okupatorju z dušo in telesom (n. pr. Humer z Jesenic, poznejši sodalavec Gestapa v Srbiji). Nemci so jih verjetno aretirali pomotoma. Večino aretirancev pa so tvorili intelektualci, predvsem ljudje, ki so se v zadnjih petih letih predvojne Jugoslavije udejstvovali v protifašističnem in ljudskofrontovskem gibanju, kakor na primer dr. Aleš Stanovnik, doktor Štempihar, dr. Miha Potočnik in drugi. Kakor poroča Slovenski poročevalec v svoji prvi (majski) številki, je bilo v začetku maja 1941 v begunjski kaznilnici zaprtih več kakor pet sto zavednih Slovencev — izobražencev in delavcev. Obenem s prvimi aretacijami Slovencev so Nemci izvajali tudi druge ukrepe proti

slovenstvu na Gorenjskem. Dne 2. maja 1941 je prišel z Bleda, kjer se je ustoličila okupacijska oblast na Gorenjskem, ukaz o ukinitvi nekdanjih jugoslovanskih zakonov, o prepovedi slovenskih društev in organizacij ter o zapiembi njihovega premoženja, o prepovedi uporabe slovenskega jezika v šolah in uradih, o zamenjavi dinarjev v nemške marke (20 din za 1 marko), s čimer so prizadejali Slovencem ogromno gospodarsko škodo, saj niso zamenjavali dinarjev v veljavne Reichsmarke, marveč v okupacijske marke, ki so bile brez vrednosti. Prav tako je bil izdan proglas o oddaji orožja in vseh predmetov, ki so bili last nekdanje jugoslovanske vojske.

Dne 24. maja 1941 je Kutschera prepovedal pod smrtno kaznijo poslušati tuje radijske postaje, pozneje pa je zahteval izročitev vseh radijskih sprejemnikov, ki so jih smeli obdržati le Nemci in nemčurji. Že pred tem so z javnih poslopij, krajev in kažipotov zginita vsa slovenska imena in napisi. Kraje so preimenovali z nemškimi imeni, slovenske priimke popačili v nemške, slovenske šole zaprli, zaplenili v knjižnicah vse slovenske knjige in jih poslali v nemške tovarne papirja. Tako so hoteli ustvariti na zunaj nemški videz Gorenjske.

Ta zunanji videz pa notranje slovenske podobe Gorenjske ni izbrisal. Zato so Nemci naglo mrzlično pripravljali na izselitev Slovencev. Popis ljudi, določenih za izselitev, so napravili tajno pod krinko obveznih »zdravniških« pregledov, na katerih so nekdanji petokolonci in izdajalci slovenskega ljudstva ob prisotnosti gestapovcev s številkami določali posamezne družine. Na teh pregledih so gorenjsko prebivalstvo razvrstili v 6 kategorij. Kakor je odkrila obveščevalna služba OF in kakor potrjuje to odkritje tudi ohranjeni dokument italijanskega obveščevalnega urada, so v prvo kategorijo prišli Nemci, v drugo nemčurji, v tretjo tisti Slovenci, ki so bili po mnenju petokoloncev do Nemcev prijateljsko razpoloženi in pripravljani, da se v najkrajšem času ponemčijo, od četrte do šeste kategorije pa so bili razvrščeni Slovenci, ki bi jih bilo treba izseliti (kategoriji 4 in 5) ali pa uničiti v taboriščih smrti (kategorija 6). V poslednjo kategorijo so uvrstili komuniste, njihove svojce in komunistične simpatizerje.

Svoj načrt za uničenje Slovencev kot naroda so Nemci izdelali z vso nemško organizatorsko sposobnostjo in pedantnostjo. Vzlic temu pa so delali račun brez krčmarja. Niso pomislili na upor slovenskega ljudstva. Pripravljala ga je Komunistična partija v sodelovanju z vsemi naprednimi in svobodoljubnimi silami, s katerimi je sodelovala že v predvojnih letih. Tako so na Jesenicah

Príhod nemške vojske na železniško postajo na Jesenicah

na pobudo Jožeta Gregorčiča že dva dni po okupaciji Jesenic ustanovili Vojno obrambni komite. Dne 20. aprila 1941 so se zbrali na Slamnikih nad Bohinjsko Belo komunisti z Jesenic, Bleda in Bohinja na konferenco, na kateri so sklenili, da bodo začeli s pripravi za organiziranje odpora. Teden dni pozneje, 27. aprila 1941, se je na pobudo CK KPS ustanovila v Ljubljani Protiimperialistična fronta, ki so se ji pridružili krščanski socialisti, levo krilo Sokola in kulturni delavci z namenom, da organizira osvobodilni boj slov. naroda. Ta fronta se je pozneje preimenovala v Osvobodilno fronto slov. naroda in pod vodstvom KPS postala vodilna sila slovenskega boja proti okupatorju. Dne 1. maja 1941 je CK KPJ pod vodstvom tov. Tita naslovil na slovenske komuniste med drugim tudi naslednje besede: »V teh težkih dneh, ki jih preživlja slovenski narod, so prav komunisti Slovenije poklicani dvigniti samozavest in borbenost naroda ter vero v skorajšno osvoboditev, v boljšo in srečnejšo bodočnost. — Komunisti Slovenije morajo biti tista vez, ki naj veže boj slovenskega naroda z bojem vseh ostalih narodov Jugoslavije za njihovo nacionalno in socialno osvoboditev.« Maja 1941 so se priprave za upor na Gorenjskem nadaljevale. Dne 1. maja 1941 je bil pri Koniču na Javorniku sestanek javorniških komunistov. Maja je bil pri Okrožnem ko-

miteju KPS Jesenice ustanovljen Vojno-revolucionarni komite, ki so ga tvorili Jože Gregorčič, Polde Stražišar, Ivan Bertoncelj-Johan, Alojz Hrovat in Jože Ažman. V Trziču je bila ustanovljena frontna organizacija. Jože Ažman, Tomaž Godec in Ivan Zupan so pripravljali odpor proti okupatorju v Bohinju, Jaka Bernard in Andrej Prešeren pa na blejsko-gorjanskem področju. V Škofjo Loko sta prinesla navodila za organiziranje odpora Boris Zihelr in Tončka Stegnar, sestanki pa so bili v hiši sekretarja partijske celice Franca Pfajfarja. Organizacijo v Kranju je vodil sekretar Okrožnega komiteja KPS Kranj, Franc Vodopivec ob pomoči Toma Brejca. Podtalni tok vstaje je zajel maja že vso Gorenjsko.

Konec maja 1941 so sekretarji gorenjskih okrožij KPS prejeli poziv CK KPS, naj pridejo takoj v Ljubljano, kjer bo v dneh 1. in 2. junija 1941 zasedala v Ivančičevi vili v Mencingerjevi ulici razširjena seja CK KPS, sklicana v smislu seze CK KPJ, ki je bila 10. maja 1941 v Zagrebu. Te razširjene seje CK PKS v Ljubljani so se udeležili za jeseniško okrožje Jože Gregorčič, za kranjsko okrožje Franc Vodopivec in za kamniško Tomo Brejc. Navzoča pa sta bila tudi člana CK KPS Stane Žagar in Lojze Kebe-Štefan, ki ju je CK KPS določil v vodstvo vstaje na Gorenjskem. Na tej seji je tov. Edvard Kardelj temeljito analiziral tedanji mednarodni položaj, tov. Miha Marinko pa je na podlagi referatov in razprave, v katero so posegli Franc Leskošek-Luka, ki je od maja 1941 vodil vojaško komisijo pri CK KPS, Aleš Bebler in drugi, prebral vrsto sklepov, ki so jih sprejeli za nadaljnje delo osnovnih organizacij z namenom, da se pripravi oborožena vstaja v Sloveniji. Vstaja naj bi se pričela ob napadu Nemčije na Sovjetsko zvezo, katerega je CK KPJ že na svoji seji maja 1941 v Zagrebu predvideval in ki bi nudil objektivne pogoje za uspešen potek vstaje v Sloveniji.

Po uspešno zaključeni konferenci, ki jo je bil pripravil takratni sekretar CK KPS Tone Tomšič, so sledile konference glavnih voditeljev vstaje v Sloveniji z delegati posameznih okrožij za vsako pokrajino posebej. Sekretarji gorenjskih okrožij Jože Gregorčič, Tomo Brejc in Franc Vodopivec so se v hiši nekega mizarja na Brdu pri Ljubljani sestali s tovarišema Edvardom Kardeljem in Alešem Beblerjem. Po natančnem poročilu sekretarjev gorenjskih okrožij o položaju in razpoloženju ljudstva na terenu je tovariš Edvard Kardelj podrobno obrazložil, kako naj potekajo priprave za oboroženi boj proti okupatorju na Gorenjskem, tovariš Aleš Bebler pa je govoril o pomenu in nalogah vojno-revolucionarnih komitejev, ki jih je treba takoj organizirati.

V Kranju, kjer je bil sekretar okrožnega komiteja KPS Franc Vodopivec, Vojno revolucionarnega komiteja še ni bilo. Okrožni komite v Kranju, ki je že na svoji prvi seji v času okupacije sklenil, da bo pospešil zbiranje orožja, municije, sanitetnega materiala, živeža, oblek, pripravil bunkerje za material in ilegalce, zbiral denar za osvobodilno gibanje, je moral pohiteti. Deset dni po junijski konferenci v Ljubljani, ki je razplamtela dejavnost za pripravo vstaje na terenu, je prišel v Kranj Tomo Brejc in se sestel s takratnim sekretarjem kranjskega okrožja Francem Vodopivcem. Ta je medtem že pripravil seznam tovarišev, ki naj bi tvorili Vojno-revolucionarni komite kranjskega okrožja. Tomo Brejc je soglašal s predlaganimi tovariši (Franc

Vodopivec, Franc Mrak, Franc Nartnik, Rudi Papež in Jože Janežič), le za tovariša, ki naj bi v samem začetku prevzel vodstvo akcij, se nista mogla zediniti. — Vodstvo osvobodilnega gibanja v Sloveniji je namreč zahtevalo, naj bo vojaški voditelj telesno zdrav, vpliven, politično zvest in sposoben voditi vojaške akcije. — Naposled sta se zmenila za dva tovariša.

Dne 22. junija 1941 se je zgodilo, kar je predvideval CK KPJ na majski konferenci v Zagrebu; Nemčija je napadla Sovjet. zvezo. Partijske organizacije so ta dan skoro povsod imele sestanke, na katerih so razpravljali o tem najnovejšem dogodku in pozvale komuniste, naj bodo pripravljeni in naj se umaknejo v ilegalo. Predvidevani dogodek jih je nekoliko prehitel in morali so pospešiti priprave za vstajo. Ta dan so odšli že prvi partizani z Jesenic, pa tudi iz drugih krajev Gorenjske v gozdove. Odhajali so tudi naslednje dni. Dne 25. junija je odšla v partizane večja skupina članov KP iz Tržiča. Nemške aretacije komunistov pa so odhod še pospešile. — Med aretiranimi komunisti, ki jim ni uspelo umakniti se v ilegalo, je bila na Jesenicah tudi nekdanja sekretarka jeseniškega okrožja Marija Žumer-Potočnikova, ki je okusila že pred vojno preganjanje komunistov in doživela Glavnjačo, kjer je bila zaprta sedemdeset dni. Aretirane komuniste z Jesenic so Nemci najprej odpeljali v Celovec, od tam pa v uničevalna taborišča. V noči med 29. in 30. junijem 1941 so gestapovci aretirali osumljene komuniste tudi v Škofji Loki.

Odhodi prvih partizanov v gozdove so Nemce sicer zaskrbeli, o čemer priča ohranjeno Handlovo poročilo z dne 3. julija, vendar so bili zaenkrat z razpoložljivimi oboroženimi silami na Gorenjskem popolnoma zaposleni s prvimi izselitvami slovenskega prebivalstva v Srbijo. Na Jesenicah so začeli seliti že 1. julija 1941. Izseljenci so smeli vzeti s seboj le toliko, kolikor so mogli nesti, vse drugo njihovo imetje pa je bilo zaplenjeno za utrditev nemštva na Gorenjskem. — V naslednjih dneh so Nemci začeli izseljevati še v Kranju, Tržiču in Škofji Loki, pa tudi na podeželju. Okolico Kranja je zajel ta val izseljevanja 5. julija 1941. Ljudi so zaprli v razseljeniško taborišče — v nekdanje Škofove zavode v št. Vidu nad Ljubljano, od koder so jih v dneh od 5. do 8. julija 1941 prepeljali z vlaki skozi Ljubljano v Srbijo. V zvezi s tem izseljevanjem je Osvobodilna fronta organizirala protinemške demonstracije na ljubljanski žel. postaji, ki so obenem pokazale množičnost osvobodilne organizacije, ki je tiste dni zajela že vso slovensko ozemlje, razkosano med Nemce, Italijane in Madžare.

Dne 13. julija 1941 se je začela vstaja v Srbiji in položaj za Nemce je postal nejasen. Zavaljo nastalega položaja v Srbiji so trenutno ustavili nasilno izseljevanje. Devet dni pozneje pa je počila prva partizanska puška v Sloveniji. Nekaj dni nato je Nemce presenetila vstaja na kamniškem področju. V njihov izselitveni načrt se je zarežala nova, nepredvidena razpoka. Policijske sile, namenjene za izselitev Slovencev, so bile nenadoma postavljene pred novo nalogo: boj s partizani. Trudile so se, da bi pomirile »vznemirjeno« področje in preprečile razširitev vstaje. Zato so Nemci začasno prenehali s preseljevanjem Slovencev. Čutili so, da bi novo izseljevanje v tem trenutku povzročilo splošen upor. Dne 31. julija 1941 so bili Nemci prisiljeni objaviti sporočilo, da ne bodo več selili. Preseljevalni urad na Bledu je poslal v Berlin nov predlog, da bi namesto predvidenih sto tisoč Slovencev zaenkrat preselili samo dvajset tisoč in še te v zimskem času, ker so menili, da bo zima preprečila beg prebivalstva v gozdove. Kljub temu sporočilu pa so še vedno upali, da bodo zadušili vstajo in potem do konca izpeljali predvideni načrt. Toda vstaja se je širila. Po akcijah na kamniškem so se začele akcije na jeseniškem področju, pod Storžičem in na Jelovici. V začetku avgusta je vso Gorenjsko zajel val partizanskega boja.

Juljska vstaja 1941 je prekržala nemški izselitveni načrt in preprečila načrtno germanizacijo Gorenjske in s tem ohranila Go-

renjski slovensko podobo. Preprečitev teh nemških načrtov je zato prva in največja zmaga gorenjskega partizanstva, obenem pa tudi zmaga Komunistične partije Slovenije in vseh tistih naprednih sil, ki so se leta 1941 zavedale, da je rešitev slovenskega narodnega obstoja samo v oboroženem boju proti fašističnim zavojevalcem. Brez tega boja bi okupatorji že v času vojne zbrisali slovenski narod iz zgodovine, zakaj Hitlerjev načrt ni obsegal samo uničenja Židov, marveč tudi vseh malih narodov v Evropi.

VIRI:

Zbornik dokumentov NOB, VI. knjiga: Borbe v Sloveniji 1941.

Slovenski poročevalec 1941 (Zbornik).

V. kongres KPJ, str. 56—60.

II. kongres KPS, str. 60—65.

Krvave Begunje, Borec 1954.

Delo 1941—1942, zbornik.

Referat ob prvem občinskem prazniku na Bledu.

Referat ob desetletnici Jeseniško-bohinjskega odreda v Bohinju.

Tomo Brejc: Spominski članek o Francu Vodopivcu, Glas Gorenjske 1951 (podatki o konferenci 1. in 2. junija 1941 in o konferenci na Brdu pri Ljubljani. Organiziranje Vojno-revolucionarnega komiteja v Kranju).

Škofjeloški zbornik 1954.

Gorenjska v borbi za svobodo I, Muzej NOB Kranj.

Koledar ob 40-letnici KPJ, Muzej Kranj.

Partizanski koledar 1941—1945, Borec 1954.

Miha Klinar: Pred petnajstimi leti, Zelezar 1956, str. 175—177.

Miha Klinar: Kratka zgodovina NOB na Gorenjskem, Zelezar 1956, šte. 8, str. 208—210.

Miha Klinar: Utrinki iz zgodovine jeseniškega delavstva, Zelezar 1959, šte. 11—12.

KRONOLOŠKI PREGLED DOGODKOV NA GORENJSKEM

25. januarja 1941

so bile na postajah Jesenice in Kranj velike demonstracije proti obstoječemu režimu zaradi prevoza internirancev v koncentracijsko taborišče Ivanjico.

2. februarja 1941

je bila okrožna partijska konferenca pri Puklju na Lipcah pri Blejski Dobravi. Navzoči so bili tovariši Kidrič, Bebler, Potočnik, Finžgar, Polde in Viktor Stražišar, Ivan Bertoncelj, Alojz Justin in Jože Ažman. Razpravljali so o situaciji na Jesenicah v zvezi s kaznovanjem in izključitvijo nekaterih tovarišev na Jesenicah.

27. marca 1941

so bile na Jesenicah množične demonstracije proti paktu, ki ga je sklenila vlada Cvetković-Maček z osjo Rim-Berlin. Demonstracije so imele značaj odpora proti vojni in fašizmu, proti izdajstvu jugoslovanske vlade, želje za priznanje ZSSR in podobno. Ob tej priliki so na Javorniku aretirali tri delavce.

11. aprila 1941

so Nemci prišli na Jesenice,

1 9 4 1

18. aprila 1941

je Himmler podpisal temeljne smernice in naloge v zvezi s preseljevanjem na Gorenjskem.

19. aprila 1941

je prva gorska (nemška) divizija zasedla Kranj.

20. aprila 1941

je bila večja partijska konferenca na Slamenikih, ki so se je udeležili komunisti z Jesenic, Bleda in Bohinja. Sklenili so, da je treba takoj začeti s pripravami za oboroženo vstajo.

24. aprila 1941

je bil postavljen Franc Kutschera, namestnik koroškega gauleiterja za šefa civilne uprave za Gorenjsko in mežiško dolino in izdal prvo okupacijsko odredbo, po kateri se lahko zapleni vse premoženje in nepremično premoženje sovražnikov »ljudstva in države«.

2. maja 1941

so Nemci razpustili vse slovenske organizacije na Gorenjskem in prepovedali njihovo delovanje. Naslednje dni so začeli zapirati zavedne Slovence in izobražence; med njimi dr. Stanovnika, dr. Štempiharja, dr. Potočnika in druge.

6. maja 1941

so Nemci izdelali v Gradcu načrt za izselitev 260.000 Slovencev s Štajerske in Gorenjske. V naslednjih dneh morajo na Gorenjskem zamenjati vse javne slovenske napise z nemškimi. Tako izgubi Gorenjska zunanjo slovensko podobo.

22. maja 1941

je komandant nemške varnostne policije in varnostne službe na Gorenjskem ukazal podrejenim organom, da ugotove delovanje KP.

24. maja 1941

je Franc Kutschera izdal navodila za ustanovitev Kärntner Volksbunda. Vpisalo se je 97 odstotkov prebivalstva ustrežajoče starosti.

Maja 1941

sta bila ustanovljena Vojno revolucionarni komite za okrožje Jesenice, ki so ga sestavljali: Jože Gregorčič, Polde Stražišar, Alojz Hrovat, Ivan Bertoncelj in Jože Ažman in

Vojno revolucionarni komite za okrožje Kranj, ki so ga sestavljali: Franc Vodopivec, Franc Mrak, Anton Nartnik, Rudi Papež in Jože Janežič.

Maja 1941

je bila v Trziču ustanovljena OF. Predsednik odbora je bil Jože Šter.

1. do 2. junija 1941

so imeli gorenjski delegatje: Brejc, Vodopivec, Gregorčič po partijski konferenci v Ljubljani sestanek s Kardeljem in Beblerjem pri nekem mizarju na Brdu pri Ljubljani. Bebler je dal navodila za delo Vojno revolucionarnih komitejev, Kardelj pa za oboroženo vstajo.

4. junija 1941

so napravili Nemci dodatni načrt za izselitev 175.000 Slovencev iz Gorenjske in Štajerske.

22. junija 1941

je bil posvet partijske organizacije na Bistriški planini. Razpravljali so o napadu Nemčije na SZ, o organiziranju priprav za boj, zbiranju orožja in drugem. Poudarjeno je bilo, da morajo biti vsi komunisti strogo pripravljeni.

25. junija 1941

so odšli v partizane člani KP iz Trziča: Tončka Mokorel, Stanko Bečan, Peter Ahačič, Peter in Stanko Uzar, Jože Janežič, Tone Šprajcar, Ludvik Janežič, Peter Debeljak, Tine Teran, Lojze Teran, Janez Perko, Ivan Stucin in drugi.

Junija 1941

je organiziral CK KPS »Vojno revolucionarni komite za Gorenjsko«, ki so ga sestavljali: Stane Žagar, Lojze Kebe in Tomo Brejc. Vojno revolucionarni komite za Gorenjsko je povezoval okrožne vojno revolucionarne komiteje, koordiniral njihovo delo in jim pomagal izvajati navodila CK KPS za organizacijo ljudske vstaje.

Junija 1941

je bila v Ivančevi vili v Ljubljani partijska konferenca oziroma razširjena seja CK, kjer je bilo prisotnih okrog 30 tovarišev iz vseh okrožij Slovenije. Okrožje Jesenice je zastopal Jože Gregorčič, okrožje Kranj Franc Vodopivec, prisotni pa so bili tudi tovariši, ki so bili določeni za Poverjenišтво CK za Go-

renjsko: Stane Žagar, Lojze Kebe in Tomo Brejc.

Tu so sklenili, da je treba takoj začeti z organizacijskimi pripravami za NOB in ljudsko vstajo.

Konec junija 1941

je bil sestanek skojevcev z Dobrave in okolice pri vodnem rezervoarju v Otočah, ki ga je vodila Vlasta Svetina.

1. julija 1941

se je začelo izseljevanje na Gorenjskem: najprej v okraju Radovljica, nato pa tudi v okrajih Kranj in Kamnik. Izselili so okoli 2430 Gorenjcev v Srbijo in na Hrvaško.

3. julija 1941

je bil sestanek nekaterih članov Vojno revolucionarnih komitejev pri Starem gradu nad Smlednikom. Sestanek je vodil Lojze Kebe, prisostvovali pa so tudi Franc Vodopivec, Anton Nartnik, Polde Stražišar, Ivan Bertoncelj in dva tovariša s področja Kamnika.

Lojze Kebe je dal nalogo, da je treba ob pomoči vseh ilegalcev, ki so se umaknili pred Nemci, pospešeno zbirati orožje in municijo. Obrazložil je tudi načela OF in da je treba v OF pritegniti vse tiste, ki sovražijo okupatorja.

5. julija 1941

se je začelo izseljevanje iz okrajev Kranj in Kamnik.

5. julija 1941

je prišel iz Ljubljane Stane Žagar z nalogo, da takoj organizira NOV na Gorenjskem. Na Mohorju so ga pričakali člani Vojno revolucionarnega komiteja iz okrožja Jesenic Polde Stražišar in Ivan Bertoncelj, iz okrožja Kranj pa Anton Nartnik in Jože Janežič.

17. julija 1941

je bila sklicana konferenca predstavnikov Vojno revolucionarnih in partijskih komitejev z Gorenjske pod Malim Gregorjevcem na Jelovici. Udeležili so se je: Stane Žagar, Lojze Kebe, Tomo Brejc, Franc Vodopivec, Jože Gregorčič, Ivan Bertoncelj, Polde Stražišar, Franc Potočnik, Matija Verdnik, Jože Ažman,

Štefe iz Šenčurja, Anton Nartnik, Ivan Križnar, Alojz Justin in Jože Resman. Analizirali so politično situacijo in ugotovili, da je precejšnje število delavcev in drugih patriotov že v ilegali, da jih je treba povezati v čete in takoj začeti z ljudsko vstajo.

20. julija 1941

je bil v Skofji Loki ustanovni sestanek OF za mesto, ki ga je vodil Lojze Kebe-Štefan in organiziran odbor. V njem so bili predstavniki vseh političnih strank: komunisti (Jakob Pintar in Justin Dolinar), krščanski socialisti (Tone Fojkar in Tine Sever) in demokratično krilo Sokola (Pavle Kavčič, Jože Kavčič in Ivo Vraničar).

24. julija 1941

je bila ustanovljena severo-zahodno od Rašice Rašiška četa. Komandir čete je bil Stane Kosec, komisar pa Mile Špacapan. Od septembra dalje je bil komandir Mile Špacapan, komisar pa Jakob Molek.

25. julija 1941

je bil sestanek Vojno revolucionarnega komiteja za okrožje Kamnik, na katerem so sklenili, da se prične z vstajo in da se ustanovi Kamniški bataljon. Izdelan je bil načrt akcij za dan vstaje.

26. julija 1941

je bila nad vasjo Ceglina pri Naklem formirana prva kranjska četa.

Komandir čete je bil Franc Mrak, delavec iz Kranja, komisar čete pa Stane Toplak, delavec iz Kranja.

26. julija 1941

je bila nad Veternem pri Trziču ustanovljena Tržiška četa. Štela je okoli 30 mož. Komandir čete je bil Stanoje Radenković, mandir čete je bil Stanoje Radenković, graničar iz Tržiča, komisar čete pa Jože Janežič, delavec iz tovarne »TRIO« v Trziču.

27. julija 1941

je bil sestanek komunistov iz Selške in Poljanske doline pri Sv. Lenartu nad Selcami, ki ga je vodil Lojze Kebe. Udeležili so se ga Tomazin in dva iz Selške doline, Anton Oblak,

Rudolf Robnik, Maks Krmelj in Anton Nartnik iz Poljanske doline, iz Škofje Loke ni bilo nikogar, čeprav bi morala priti dva.

Razpravljali so o nadaljnjem organiziranju OF in pripravah za oboroženi upor.

27. julija 1941

je bila formirana Druga kranjska ali Nartnikova četa na desni strani Save pri Kranju. Komandir je bil Anton Nartnik, delavec iz Kranja, komisar čete pa Jože Bitenc, delavec iz Stražišča.

27. julija 1941

se je začela vstaja v Kamniškem okrožju. Uničenih je bilo več mostov, porezane telefonske in električne žice, požagani telefonski drogovi, razdejane in zasekane ceste, razdrta železniška proga na odseku Trzin—Domžale, v Remčevi tovarni v Duplici pa uničenih nekaj strojev.

V noči od 27. na 28. julij 1941

so bile v okolici Kamnika daleč naokrog razdrte vse telefonske in brzojavne zveze. Razdrta je bila železniška proga na odseku Trzin—Domžale.

28. julija 1941

je bila formirana Radomeljska četa.

Komandir čete je bil Jakob Pelih do srede avgusta, nato pa do 28. oktobra Tone Blejc. Komisar čete je bil Franc Bukovc do srede septembra, nato Janez Udvanc.

28. julija 1941

je bila formirana Kamniška četa na Kratni pri Kamniku. Komandir čete je bil Julij Oček, nato do srede avgusta Mirko Jerman, za njim Rudi Bolke.

Komisar je bil Jakob Molek.

28. julija 1941

je bila ustanovljena Mengeško-moravska četa iz dela Radomeljske čete.

Komandir je bil Tone Blejc do 15. avgusta, nato Janez Bizjak do konca septembra.

Komisar je bil Karel Mlakar.

28. julija 1941

je bila na Obranci na Mežaklji ustanovljena Jeseniška ali Cankarjeva četa iz treh skupin ilegalcev, ki so se do tedaj zadrževali na Njivicah, na Hrastniku nad Koroško Belo in nad Mirco nad Jesenicami.

Komandir čete je bil Polde Stražišar, komisar pa Franc Potočnik.

29. julija 1941

je bila na Gradišču pri Vodiški planini na Jelovici ustanovljena Jelovška četa ali četa »Ilije Gregoriča« iz šestih skupin, ki so se do tedaj zadrževale na Oblakovi planini pod vodstvom Jaka Bernarda, v Brezovici pri Kropi pod vodstvom Alojza Pečnika, na Vodiški planini pod vodstvom Ivana Bertoncija, v Grofiji pri Črnicu pod vodstvom Antona Dacarja in nad Begunjami pod vodstvom Lojza Hrovata.

29. julija 1941

so Nemci ustanovili posebno sodišče »za obsojanje komunističnih elementov«. Predsednik sodišča je bil sodni svetnik dr. Kurt Messiner, člana pa SS Sturmbannführer dr. Bauer in kapetan zaščitne policije (Schutzpolizei) Heinz Hübner.

Julija 1941

je prišel v Poljansko dolino Stane Žagar. V hiši Maksa Kalana v Hotovljah je vodil posvetovanje o pripravah za vstajo. Poleg njega so bili navzoči tudi Maks Krmelj, Maks Kalan in Anton Nartnik.

Julija 1941

je bil sklican masovni sestanek članov KP in SKOJ ter OF in njenih simpatizerjev v gozdu nad Pristavo pri Trziču. Na tem sestanku je bilo prisotnih okrog 60 ljudi. Obravnavali so vprašanje o formaciji vojaških enot in o pripravah za vstajo. Poleg partijskih delavcev iz Trziča je temu sestanku prisostvoval tudi Tomo Brejc.

Julija 1941

je bil na Dobravi pri Kropi ustanovljen odbor OF, ki so ga sestavljali Janko Bergant, Ivan Benedičič, Jože Šlibar in Anica Šolar. Odbor je zbiral hrano za prve partizanske skupine na Jelovici.

1. avgusta 1941

je Cankarjeva četa razstrelila cestni most v Mostah pri Žirovnici. Akcija je uspela le na spodnjem cestnem mostu, ki so ga zgradili Italijani, medtem ko je glavni most utrpel le manjšo okvaro.

1. avgusta 1941

so Nemci napadli del Jeseniške ali Cankarjeve čete na Obranci na Mežaklji. To je bila prva odprta borba partizanov z okupatorjem na Gorenjskem. V boju sta padla Ferdo Koren in Viktor Arzenšek.

Isti dan je po boju na Obranci aktivist Janez Finžgar sam iz zasede napadel kolono 80 Nemcev. Pri tem je bil ranjen in ujet ter prepeljan v begunjske zapore.

2. avgusta 1941

so bili ustreljeni prvi štirje talci v bivši Vrbančevi cegunci v Slatni pri Begunjah zaradi akcij, ki so jih partizani izvedli zadnje dni julija.

3. avgusta 1941

je skupina skojevcev z Dobrave pri Kropi ob pomoči dveh partizanov zaplenila zalogo delavske kuhinje pri predoru Globoko, kjer so Nemci opravljali neka gradbena dela.

V noči od 3. na 4. avgust 1941

je bil v bližini Stahovic nad Kamnikom ustreljen višji oficir Gestapa.

4. avgusta 1941

je bil pri lovski koči pod severno steno Storžiča iz Kranjske in Tržiške čete formiran Kranjsko-tržiški ali Storžiški bataljon. Bataljon je štel 63 borcev. Komandant bataljona je bil Jože Pesjak, letalski oficir iz Kranja. Komisar bataljona je bil Jože Janežič, delavec tovarne »Peko« iz Tržiča.

4. avgusta 1941

je bil na več mestih prerezan železniški telefonski vod med Jesenicami in Hrušico.

5. avgusta 1941

je Janez Ambrožič, ki je leta 1942 padel na Jelovici, razstrelil vodovodne cevi elektrarne pri Zasipu. Elektrarna ni obratovala nekaj dni.

5. avgusta 1941

sta se na Pogrošarjevi plani pri Vodiški planini na Jelovici združili Jeseniška in Jelovška četa v Gorenjski bataljon, ki se je imenoval tudi Cankarjev bataljon. Pri ustanovitvi je bil navzoč član glavnega poveljstva Stane Žagar. Bataljon je štel okoli 120 mož.

Komandant bataljona je bil Jože Gregorčič-Jože Gorenjec, jeseniški železar, komisar bataljona Ivan Bertoncelj-Johan z Dobrave pri Kropi.

5. avgusta 1941

je Nemcem uspelo presenetiti in obkoliti del Kranjske čete v lovski koči pod Storžičem in ji prizadeti težke izgube; drugi večji del Kranjske čete pa je padel v nemške zasede. Preostali borci Kranjske čete so se po omenjenih porazih priključili novembra 1941 na Sv. Mohorju pri Selcah Cankarjevemu bataljonu.

6. avgusta 1941

je vod Cankarjeve čete razstrelil železniški most na progi Jesenice—Kranjska gora z neznatnim učinkom, ker eden položenih razstrelilnih nabojev ni eksplodiral.

Akcijo je vodil Jože Krajc-Žakelj.

6. avgusta 1941

so bili ustreljeni v Dragi pri Begunjah štirje talci.

7. avgusta 1941

je bil ubit na cesti Boh. Bela Volksdeutscher Franc Svetina z Bleda.

8. avgusta 1941

so okupatorji napadli Gorenjski ali Cankarjev bataljon na planini Kotlič (kota 1410) na Jelovici, ki so ga partizani potem preimenovali v Partizanski vrh.

Borba je trajala približno pol ure. Nemci so imeli po partizanskih podatkih okoli 30 do 40 mrtvih in prav toliko ranjenih. Na partizanski strani so padli Pavel Koren z Jesenic, Lojze Žvan in Andrej Komar iz Gorij.

9. avgusta 1941

so Nemci ustrelili deset talcev v Dragi pri Begunjah.

11. avgusta 1941

je bila prva večja hajka na partizane v Kamniškem okrožju. Spopadli so se pri Brezovici nad Krtino.

12. avgusta 1941

je Rašiška četa zažgala v Tacnu nemški kamion.

13. avgusta 1941

je Rašiška četa minirala most preko Gameljščice v Sp. Gameljnah.

17. avgusta 1941

je bil dokončno formiran in zaprisežen na Rašici Kamniški bataljon s štirimi četami: Rašiško, Mengeško-moravsko, Radomeljsko in Kamniško.

Komandir je bil dr. Marijan Dermastja, komisar pa Roman Potočnik.

20. avgusta 1941

je bilo ustreljenih v Begunjah šest talcev.

22. avgusta 1941

je bilo v Smledniku ustreljenih pet talcev zaradi napada na nemškega sodelavca barona Lazarinija in njegovo ženo.

Isti dan je bilo pri Krtini ustreljenih pet talcev.

23. avgusta 1941

je bil v Kranju obešen borec Kranjsko-tržiškega bataljona Milorad Stošić.

23. avgusta 1941

so trije skojevci iz Škofje Loke porezali žico na drogu za zastavo, oblepili ograjo in posuli s propagandnimi lističi OF vse telovadišče v Škofji Loki, kjer bi se naslednji dan moral ustanoviti Wehrmannschaft.

24. avgusta 1941

so Nemci napadli Kamniško četo pri Tunjicah in jo razbili.

24. avgusta 1941

je bilo ustreljenih pet talcev v Ljubnem.

28. avgusta 1941

je bilo v Gorjah zaradi likvidacije znanega ovaduha kovača Florijana Ulčarja iz Sp. Gorij ustreljenih pet talcev.

29. avgusta 1941

je bilo ustreljenih v Jaršah pet talcev.

Avgusta 1941

je bil ustanovljen odbor OF v Otočah. Sestavljali so ga Stanko Leban, Jože Debeljak, Franc Sluga in Ivan Grobovšek, ki je bil hkrati tudi organizator mladine.

V začetku septembra 1941

se je Mengeško-moravska četa pred neprestanimi hajkami umaknila proti Kranju, prekoračila Soro in odšla v Poljansko dolino.

2. septembra 1941

so borci Cankarjeve čete likvidirali izdajalca in nemčurja Ignaca Koritnika, gozdarja z Javornika, ki je imel na vesti izdajo Cankarjeve čete na Obranci 1. avgusta.

3. septembra 1941

se je ločil od Rašiške čete poseben Šmarno-gorski vod, ki je odšel na Šmarno goru.

3. septembra 1941

je patrolja Radomeljske čete Kamniškega bataljona zažgala tovarno Remec Co., ki je izdelovala smuči za nemško armado. Tovarna je pogorela do tal.

3. septembra 1941

je zažgala Kranjska četa Gorjanovo žago v Kokrški dolini, ker so preselili njenega lastnika.

3. septembra 1941

je bilo ustreljenih deset talcev v Domžalah.

4. septembra 1941

so neznani delavci v jeseniški železarni napadli Werkschutza Mirka Blatnika in ga težko ranili.

4. septembra 1941

je bilo v Lescah zaradi likvidacije izdajalca Gabrijela Zupana iz Lesc ustreljenih pet talcev.

Iste dne je bilo na Koroški Beli zaradi likvidacije izdajalca Ivana Hrovata ustreljenih pet talcev.

12. septembra 1941

je bila požgana žaga na Plavžu na Jesenicah. Akcijo je izvedla četvorka izpod Stola: Franjo Benigar, Ivan Vovk, Albert Vergelj in Jakob Šalamon.

13. septembra 1941

so napadli Nemci pri Žicah nad Rovanci Radomeljsko četo.

14. septembra 1941

je bil miniran daljnovidni električni drog visoke napetosti na Lipcah pri Blejski Dobravi. Akcijo je izvedla četvorka iz Homa: Stane Kersnik, Franc Konobelj, Andrej Žvan in Andrej Prešern.

18. septembra 1941

so napadli borci Rašiške čete pod Rašico 6 Nemcev in jih ubili.

20. septembra 1941

so Nemci požgali prvo slovensko vas Rašico kot represalije za akcijo Rašiške čete 18. septembra.

20. septembra 1941

so Nemci zaradi izdaje Franca Klinarja iz Podmežaklje napadli v Lukmanovi koči na Mežaklji vod partizanov. Padel je Slavko Oman z Javornika.

21. septembra 1941

je 171. rezervni policijski bataljon napadel Mengeško-moravsko četo pri Mohorju nad Moravčami. Po težkem dveurnem boju se je 12 borcem uspelo prebiti iz obroča. Padel je Tinček Kmetič iz Trzina.

26. septembra 1941

sta na Podmelniku Boris Kidrič in Edvard Kocbek izročila Radomeljski četi zastavo, ki sta jo dala CK KPS in IOOF kot odlikovanje in priznanje borcem Kamniškega bataljona in njegovemu komandantu za uspešen boj z Nemci.

27. septembra 1941

so Nemci napadli Rašiško četo. Glavnina čete se je prebila čez nemško-italijansko mejo.

29. septembra 1941

so napadli Nemci v vasi Selo pri Vodica del Rašiške čete. Nekaj borcev je padlo, ostale so ujeli.

Septembra 1941

je bilo drugo posvetovanje aktivistov iz Poljanske doline na Krivem brdu pri Krivarju. Razpravljali so o požitvi dela v Poljanski dolini. Druga kranjska četa je dobila nalogo, da krene iz Selške doline v Poljansko dolino.

9. do 10. oktobra 1941

so borci Cankarjevega bataljona zažgali Remčevo žago na Lancovem pri Radovljici, ker je delala za Nemce.

Upravnika in njegovega pomočnika, oba Nemca, so odvedli s seboj in ju po obsodbi ustrelili.

Sredi oktobra 1941

se je vrnila iz Ljubljanske pokrajine Radomeljska četa.

17. oktobra 1941

je bilo na Lancovem zaradi požiga Remčeve žage ustreljenih 17 talcev, med njimi prva žena, narodni heroj Rezka Dragar.

Prav takrat so bili v Mošnjah zaradi požiga Remčeve žage ustreljeni trije talci.

31. oktobra 1941

so Nemci ustrelili deset talcev v Golčaju.

31. oktobra 1941

so se Nemci spopadli z Rašiško četo pri Kopaču na Ožboltu na robu Poljanske doline. Padli so štirje partizani.

Oktobra 1941

je prišel na Jesenice delegat CK KPS Salomon in sklical sestanek pod Stolum, katerega so se udeležili: Viktor Stražišar, Jože Gregorčič, Karel Preželj in Viktor Kejžar. Dal jim je smernice za širše organizacijsko delo OF.

11. novembra 1941

je Cankarjev bataljon napravil večji prehranjevalni akciji v Zapužah pri Begunjah, kjer je zaplenil 56 vreč moke in v Dupljah, kjer je prav tako vzel okoli 200 kg masti. Blago so z dvema kamionoma prepeljali skozi Kranj proti Joštu.

Akcijo sta vodila Jože Gregorčič in Jaka Bernard.

14. novembra 1941

so Nemci ustrelili petnajst talcev v Dragi pri Begunjah, med njimi vidnega političnega delavca in prvoborca Edija Giorgionija iz Slovenskega Javornika.

18. novembra 1941

je Cankarjev bataljon požgal cestni most na Praprotnem v Selški dolini.

24. novembra 1941

so borci Cankarjevega bataljona skupno z aktivisti iz Škofje Loke odnesli vso zalogo volnenih izdelkov iz pletilnice A. Savnika.

27. novembra 1941

so začeli Nemci z množičnimi aretacijami na Gorenjskem. Aretacije so najbolj prizadele kranjsko področje, kjer jim je uspelo aretirati med drugimi tudi sekretarja Okrožnega komiteja KPS Kranj Lucijana Seljaka in nekaj drugih vidnih aktivistov na tem področju.

Konec novembra 1941

je bila iz Cankarjevega bataljona, ki je taboril na Mohorju, poslana skupina partizanov na Jesenice, Mojstrano in v blejsko-bohinjski kot z namenom, da v vseh teh krajih organizirajo vstajo.

Novembra 1941

so organizirali odbore OF v Bohinjski Bistrici, v Bohinjski Srednji vasi ter v Nomenju, kjer je bila vzpostavljena tudi stalna partizanska javka.

V začetku decembra 1941

je bil sestavljen nov Pokrajinski komite KPS za Gorenjsko. Sekretar je bil Tone Dolinšek-Metod, člani pa: Mira Tomšič-Vlasta, Lojze

Kebe-Štefan in Tomo Brejc. Dosedanji sekretar Stane Žagar starejši, se je odslej posvetil povsem vojaškemu delu.

1. decembra 1941

je OF organizirala vseljudsko demonstracijo na Gorenjskem. Prebivalci Kranja, Jesenic, Tržiča in drugih mest so izpraznili ceste med 7. in 8. uro zvečer. Izvedene pa so bile tudi trosilne in napisne akcije.

Partizani so obsodili na smrt sedem nemških sodelavcev z Dobrave, Lipnice, Čirč, Pševa, Poljanske in Selške doline, ki so stalno ovajali aktiviste OF.

4. decembra 1941

so Nemci zaradi likvidacije sedmih nemških sodelavcev z Dobrave, Lipnice, Čirč, Pševa, Poljanske in Selške doline ustrelili 28 talcev v Dragi pri Begunjah.

5. decembra 1941

so Nemci izselili z Dobrave pri Kropi 45 družin, ker kljub mnogim poskusom, tudi ob pomoči nekaterih izdajalcev, niso mogli odkriti organizacije, ki je tu delovala. Ta organizacija je vseskozi vzdrževala in preskrbovala s hrano Cankarjev bataljon, ko se je zadrževal na tem področju.

Decembra 1941

je pokrajinsko vodstvo osvobodilnega boja vneto pripravljalo vse potrebno za decembrsko vstajo. Pri Kocjanu v Bukovščici so se sestali Stane Žagar, Lojze Kebe, Jože Gregorčič, Maks Krmelj in Ivan Bertoncely. Temu sestanku so prisostvovali tudi tovariši iz Medvod in Škofje Loke.

9. decembra 1941

je bil na Slamnkih nad Bohinjsko Belo organiziran štab, ki je pripravljaj ljudsko vstajo v okolici Bleda in Bohinja. V teh dneh je bil tudi širši sestanek v stari sirarni v Bohinjski Bistrici, v šturmovi kleti in v Stari Fužini. Organizatorja te vstaje sta bila Stane Bokal in Tomaž Godec, sodeloval pa je tudi Stane Žagar mlajši, organizator SKOJ-a na Gorenjskem.

9. decembra 1941

se je začela prva faza ofenzive Nemcev proti Cankarjevemu bataljonu. Ta dan so se partizani spopadli z Nemci pri Knapih, južno od Mohorja nad Kranjem. Nato se je bataljon prebil preko Stirpnika v Rovte pod Mladi vrh.

10. decembra 1941

je bila na Štefanji gori pri Cerkljah formirana Kokrška četa. Komandir čete je bil Stane Bečan, delavec iz Tržiča, komisar pa Pavle Svetel, delavec iz Šenčurja.

12. decembra 1941

je Cankarjev bataljon uničil na obronkih Mladega vrha pri Rovtih nad Selško dolino nemško bojno patruljo 181. rezervnega policijskega bataljona. — Nemci so izgubili 46 policajev, 7 je bilo težko ranjenih in le eden se je rešil.

13. decembra 1941

je prišel Cankarjev bataljon v Poljansko dolino, kjer je začel s pripravami za vstajo kot protiukrep za nameravano izselitev prebivalstva iz Hotovelj v Poljanski dolini.

Priključile so se mu tudi skupine borcev bivše Kranjsko-tržiške, Rašiške, Radomeljske in Mengeške čete, ki se je že nekaj dni zadrževala na desnem bregu Sore v škofjeloških hribih.

14. decembra 1941

se je začela množična vstaja v bohinjsko-blejskem kotu, ki sta jo vodila Stane Bokal in Tomaž Godec.

Partizani so zasedli Nomenj, pretrgali telefonske žice, zasekali cesto proti Bledu in se pripravljali za pohod skozi Bohinj. Toda to jim je preprečila hitra nemška intervencija.

15. decembra 1941

je prišlo do vstaje v zgornjesavski dolini, ki jo je pod vodstvom Ivana Vovka-Živana in Franca Konoblja-Slovenka pripravil domačin Alojz Rabič. Razorožili so orožniško postajo na Dovjem, nato pa odšli v Mojstrano, kjer so nameravali napasti nemško graničarsko karavlo. Toda tam so naleteli na odpor. V

boju je padel en partizan, ranjen pa je bil komandant nemških graničarjev.

Hkrati so druge skupine podirale brzozavne drogove, napravile zapreke na cestah in železnici ter zažgale most na reki Belci.

16. decembra 1941

je bila ob vstaji na Dovjem in Mojstrani formirana Triglavska četa. Štela je okoli 100 mož.

Komandir čete je bil dr. Miha Potočnik, komisar pa Anton Hlebanja.

16. decembra 1941

so Nemci po neuspeli vstaji v bohinjskem kotu ustrelili in vrgli v ogenj dva udeleženca v Nomenju.

Sredi decembra 1941

se je formirala v Križah pod hribom Gače na Pokljuki Prešernova četa.

Komandir je bil Andrej Zvan-Boris, komisar Stane Bokal (do januarja 1942), nato pa Jože Krajc-Žakelj.

17. decembra 1941

je komandant nemškega orožniškega okrožja Radovljica izdal vsem podrejenim orožniškim postajam ukaz o koncentraciji postaj v zvezi z vstajo na Gorenjskem. Tega dne je bilo ukinjenih sedem orožniških postaj.

18. decembra 1941

je Štab Cankarjevega bataljona ugotovil, da je prebivalstvo Poljanske doline pripravljeno za množično vstajo, da ima od bivše jugoslovanske vojske precej orožja in da so dani vsi pogoji za začetek vstaje. Skupaj z Rajonskim komitejem Partije, ki ga je vodil Maks Krmelj, je formiral patrulje pod vodstvom domačih aktivistov, ki so zbirale prostovoljce.

18. decembra 1941

se je del borcev bivšega Kamniškega bataljona pridružil Cankarjevemu bataljonu na Pasji ravni.

19. decembra 1941

so partizani vdrli na orožniško postajo v Poljanah. Žandarji so bili v Kranju na pogrebu nemških policistov, ki so padli v Rovtah. Partizani so zaplenili orožje in nemške uniforme.

21. decembra 1941

je skupina partizanov Cankarjevega bataljona pod vodstvom Lojzeta Pečnika, preoblečena v nemške uniforme osvobodila aktiviste Franca in Joža Kavčiča iz zaporov v Škofji Loki.

22. decembra 1941

je 1. četa Cankarjevega bataljona uničila šest mostov na sektorju med Poljanami in Žirmi. Nemška posadka v Poljanah se je zaradi težkega položaja umaknila. Partizani so zaplenili veliko materiala.

24. decembra 1941

je prva četa Cankarjevega bataljona začela rušiti mostove od Škofje Loke do Poljan. Druga četa tega bataljona je blokirala Poljane z namenom, da prepreči nameravano selitev prebivalstva iz vasi Hotovlje

25. decembra 1941

je celotni Cankarjev bataljon blokiral dohod iz Škofje Loke. Razvili so se boji za cesto do Poljan, v katerih je padlo 62 Nemcev, medtem ko partizani niso imeli večjih izgub.

27. decembra 1941

so začeli Nemci ofenzive proti položajem Cankarjevega bataljona od Črnega vrha, Lučen, Poljan, Loga in Škofje Loke.

Na Bukovem vrhu, Valterskem vrhu in Pasji ravni je padlo preko 60 Nemcev, več pa jih je bilo ranjenih.

28. decembra 1941

so Nemci ustrelili dva talca na Valterskem vrhu ter ubili in požgali tri talce na Črnem vrhu.

30. decembra 1941

so Nemci ustrelili dva talca v Dragi pri Begunjah.

31. decembra 1941

je polovica Cankarjevega bataljona krenila z Mohorja proti Dražgošam, druga polovica pa je najprej odšla v akcijo v konzum na Zgornjo Dobravo, nato pa tudi v Dražgoše, kjer je od 9. do 11. januarja 1942 trajala legendarna dražgoška bitka.

✓ Leta 1941

je bila organizirana partijska celica v Stražišču. Sekretar je bil Franc Fatur, člani pa: Marijan Gorjan, Rado Žvab in Marijan Gros;

so bili organizirani odbori OF v vseh kranjskih tovarnah: Jugobruni, Inteksu, Majdičevi elektrarni, tovarni gumijevih izdelkov »Semperit«, Jugočeski, pri Sircu, Hellerju in na železniški postaji.

so bili organizirani odbori OF v Stražišču, na Primskovem, v Šenčurju, Kokrici, Podbrezjah, Besnici, Orehku, Žabnici itd.

so bile terenske organizacije mladine in SKOJ na Primskovem, v Kranju, na Klancu, v Stražišču in vajeniški šoli.

so bili odbori ljudske mladine in SKOJ v kranjskih tovarnah: v Inteksu, Jugočeski, »Semperit« in drugod.

KAZALO

Uvodna beseda	3
Narodni heroj Jakob Bernard	7
Narodni heroj Andrej Zvan-Boris	13
Justin Ažman: Iz spominov na internacijo v Medjurečju	17
Miha Klinar:	
27. marec 1941	21
Hitlerjev napad na Jugoslavijo	27
Nemška okupacija Gorenjske	31
Kronološki pregled dogodkov na Gorenjskem v letu 1941	36

P 502 zg

GORENJSKA V BORBI ZA SVOBODO

4. štev.

Fotografije so iz Muzeja revolucije v Kranju

Zunanja oprema: Milan Batista

Izdaja: Muzej revolucije v Kranju

Tiskal: »Gorenjski tisk« v Kranju

Kranj

P GORENJSKA

zgodovina

GORENJSKA v borbi /4

94(497 4-16) "1941/1945"

026316037

COBISS o

IZDAL MUZEJ REVOLUCIJE V KRANJU MAJA 1961